

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

EESTI VÄHEMUSTE
KODAKONDSUSKÜSIMUSE REPRESENTATSIOON
PÄEVALEHTEDES POSTIMEES JA EESTI PÄEVALEHT

Bakalaureusetöö

Autor: Maris Lindmäe
Juhendaja: Triin Vihalemm, PhD

Tartu
2005

Sisukord

1. Sissejuhatus	3
2. Teoreetilised ja empiirilised käsitlused	6
2.1. Kodakondsuse teoreetiline käsitlus	6
2.1.1. Teoreetiline käsitlus kodakondsusest muutuvast ühiskonnas	7
2.1.2. Teoreetiline käsitlus kodakondsusküsimusest Eesti kontekstis	10
2.2. Empiiriline käsitlus kodakondsusküsimusest Eesti kontekstis	13
2.2.1. Kodakondsusega seotud juriidilised muutused taasiseseisvunud Eestis	13
2.2.2. Kodakondsusnõuded Eesti Vabariigis	14
2.2.3. Vähemus- ja kodakondsusküsimuste käsitlus Eesti avalikkuses	15
3. Uurimisprogramm	18
3.1. Uurimisülesanded	18
3.2. Meetodite kirjeldus	19
3.2.1. Kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodid	19
3.2.2. Kvalitatiivse tekstianalüüsi meetodid	20
3.3. Üldkogum ja valim	22
4. Peamised uurimistulemused	24
4.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused	24
4.1.1. Analüüs tekstiühikute žanrite põhjal	24
4.1.2. Analüüs hinnangu põhjal	26
4.1.3. Analüüs tekstiühiku tegelaste alusel	28
4.1.4. Analüüs tekstiühiku argumendi autori alusel	30
4.2. Kvalitatiivse analüüsi tulemused	32
4.2.1. Etnilise enamuse põhiargumentatsioon ja hinnangud	32
4.2.2. Vähemuste põhiargumentatsioon ja hinnangud	35
5. Järeldused ja diskussioon	39
6. Kokkuvõte	43
7. Summary	45
8. Kasutatud kirjandus	47
9. Lisad	49
Lisa 1. Kodeerimisjuhend	49
Lisa 2. Täidetud kodeerimisankeet (kvantitatiivne)	51
Lisa 3. Täidetud ankeedile vastava artikli tekst	53
Lisa 4. Kodeerimistabel	55

1. Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas on meedias representeeritud vähemuste kodakondsusküsimust Eestis. Analüüs toetub ajavahemikus 1. jaanuar 2004 – 31. detsember 2004 päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht ilmunud kirjutistele. Antud perioodi on oluline analüüsida, kuna just 2004. aastal liitus Eesti Euroopa Liiduga, mis tähendab ka uut sotsiaalset ja poliitilist staatust vähemuste kodakondsusküsimusele, samuti tõusis kodakondsustaotluste arv märkimisväärselt Euroopa Liiduga liitumisega kaasnevate laienenud poliitiliste ja juriidiliste õiguste tõttu.

Seisuga 28. detsember 2004 elab Eestis 153 500 kodakondsuseta isikut, mis moodustab ligi 11% elanikkonnast. 2004. aasta jooksul langes kodakondsuseta isikute arv rahvastikuminister Paul-Eerik Rummo andmetel 11 000 inimese võrra, mis annab vastupidiselt negatiivsetele prognoosidele lootust olukord lahendada vähem kui kümne aasta jooksul (Riigikantselei, Pressiteated, 2005). Siiski on kodakondsuseta isikute arv tavatult kõrge, mis tekitab probleeme nii sise- ja välispoliitilisel kui sotsiaalsel tasandil.

Analüüsin Eesti ühiskonnale suhteliselt valusat teemat ajaperioodil, mil antud olukord paranes kodakondsusetute isikute arvu märkimisväärse kahanemise arvel. Seetõttu on huvitav uurida, kuidas antud progressi kajastati Eesti kahes suuremas kvaliteetpäevalehes. Meediakanalid oma teemavalikutes, konkreetsetes kirjeldustes ja hinnangutes mitte üksnes ei peegelda, vaid ka loovad elutegelikkust. Kanalivaliku puhul lähtusin vaadeldavate kanalite võimalikult laiast kõlapinnast, intensiivsusest ning suhtelisest objektiivsusest, samuti sellest, et kanalid konstrueeriksid vähemuste ja kodakondsusega seonduvaid küsimusi viisidel, mis võivad tõenäoliselt rohkem või vähem ühtida eestlaste kui ühiskonnas domineeriva sotsiaalse grupi arvamustega ja neid arvamusi ka mõjutada.

Oma bakalaureusetöös uurin erinevaid käsitlusi vähemustest ja nende kodakondsusküsimusest. Selleks analüüsin ühiskonnateadlaste erinevaid teoreetilisi ja empiirilisi lähenemisi, mille alusel viin läbi meedia kontentanalüüsi päevalehtede

Postimees ja Eesti Päevaleht põhjal 2004. aasta lõikes. Väljavalitud tekstiühikute alusel teostan ka kvalitatiivse tekstianalüüsi.

Analüüsi teostan järgmiste uurimisküsimuste alusel: mis vormis on artiklid, milline on nende žanr ja miks; kes osalevad debatis, milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal debatis; kes on debati keskmes, kellest debatis räägitakse, milline on debati toon; milline on suhtumine vähemuste esindajatesse, milline on suhtumine vähemuste esindajate soovi kodanikuks saada; mis on olnud loo kirjutamise ajendiks.

Meedia kontentanalüüs pakub antud teema raames võimalust uurida kodakondsuse ja vähemuste küsimuste representatsiooni enamusrühmale (eestlastest kodanikud) suunatud väljaannetes. Kvalitatiivse tekstianalüüsi alusel on võimalik uurida, millistele argumentatsioonidele ja emotsioonidele kirjutised tuginevad.

Töö koosneb järgmistest osadest: sissejuhatus, kodakondsustemaatika teoreetilised ja empiirilised käsitlused, uurimisprogrammi tutvustus, peamiste uurimistulemuste ülevaade, kokkuvõte, diskussioon, inglisekeelne lühikokkuvõte ja lisad.

Esimeses osas tutvustan kodakondsustemaatika teoreetilisi ja empiirilisi käsitlusi, tuginedes selle ala erinevatele teadlaste ja spetsialistide teoreetilistele töödele ja uurimustele, samuti tutvustan Eesti kodakondsuse juriidilist situatsiooni ja käsitlust avalikkuses.

Teises osas tutvustan uurimisprogrammi. Siinkohal esitan uurimisküsimused, kirjeldan valimit ja üldkogumit ja analüüsin uurimisprotsessi. Meetodite kirjeldus sisaldab kontentanalüüsi põhikategooriate tutvustust ja seotust uurimisküsimustega ning kontentanalüüsi valimi kirjeldust ja põhjendust. Samuti on meetodite kirjelduses välja toodud kvalitatiivse tekstianalüüsi teostamise meetodid, tekstiühikute valiku põhimõtted ja valim.

Peamised uurimistulemused esitan neljandas osas. Kontentanalüüsi kvantitatiivse andmestiku esitan põhitunnuste lõikes tabelite ja graafikutena. Tekstiühikute kvalitatiivse andmestiku puhul esitan täisanalüüsi koos tekstinäidetega. Kogu töö refereeriv ülevaade on esitatud kokkuvõttes.

Diskussioon sisaldab subjektiivsemat arutlust vähemuste kodakondsustemaatika laiema teoreetilise ja sotsiaalse konteksti suhtes. Samuti esitan diskussioonis bakalaureusetööst välja jäänud olulised uurimisprobleemid ja uued potentsiaalsed uurimissuunad.

Bakalaureusetöö lõpus on lisades välja toodud kodeerimisjuhend (kvantitatiivne), täidetud kodeerimisankeet (kvantitatiivne), täidetud ankeedile vastava artikli tekst ja kodeerimistabel.

2. Teoreetilised ja empiirilised käsitlused

Käesolevas peatükis tutvustan kodakondsustemaatikaga seotud teoreetilisi ja empiirilisi käsitlusi, vaadeldes neid nii üldise tausta loomiseks kui Eesti kontekstis. Samuti toon välja Eesti kodakondsusküsimuse juriidilisest aspektist nii täna kui lähiajaloolisest vaatenurgast lähenedes.

2.1. Kodakondsuse teoreetiline käsitlus

Vähemuste ja kodakondsusega seondub mitmeid erinevaid teooriaid. Gerard Delanty (1997: 288) jagab kodakondsuse nelja “ideaal-tüüpilisse” kategooriasse: õiguste kategooria, kohustuste kategooria, osaluskategooria ja identiteedikategooria. Esimene, nn. liberaalne kategooria põhineb kodaniku formaalsetel õigustel ühiskonnas, põhilisi õigusi on sealjuures kolme tüüpi: tsiviilõigused (sõnavabadus, lepingulistesse suhetesse astumise vabadus jne), poliitilised õigused (valimisõigus ning õigus olla valitud) ning sotsiaalsed õigused (õigus haridusele, tervishoiule ja teistele sotsiaalsetele hüvedele). Riik on kohustatud kodaniku õigusi igati kaitsma (*ibid*: 289).

Delanty teine kodakondsuse kategooria tugineb kodaniku kohustustele ja vastutusele ühiskonna ees, kandes seetõttu konservatiivse mudeli nimetust. Selle ideoloogia juured on sügaval (sotsiaalses) kristluses, aga on Delanty kohaselt lisaks seotud ka tsiviilvastutusega. Konservatiivne mudel eeldab kodanikult aktiivsust oma kohustuste täitmisel ühiskonna ees ning passiivsust riigi tegevuse kritiseerimisel; hea kodanik huvitub pigem oma potentsiaalsest kasulikkusest ühiskonnale, mitte ei nõua taga oma õigusi (*ibid*: 290).

Kolmanda kodakondsuse kategooriana nimetab Delanty osalusmudelit, mida tihti ka radikaalseks mudeliks nimetatakse. Osalusmudel protesteerib õiguste ja kohustuste mudelite poolt seatud piirangute vastu kodakondsuse suhtes, rõhutades kodaniku aktiivsust osalusprotsessides, mida ei saa minimaliseerida ainult kohustuste tasandile. Aktiivne kodanik tegutseb pidevalt poliitiliselt motiveeritult ning kujutab endast pigem oponeerivat jõudu riigivõimule (*ibid*: 290).

Delanty leiab, et kodakondsuse neljas kategooria põhineb identiteedil. Kommunitaarne mudel kaasab kodaniku mõistesse küll liberaalse mudeli õigused ja konservatiivse mudeli kohustused, et tõstatab ka põhjapaneva küsimuse identiteedist. Kodakondsus on seega tihedalt seotud kultuuri ja rahvusliku kuuluvusega – kodakondsuse mõiste taandub põhimõtteliselt vaid rahvusele ning kultuurilisele sidususele (*ibid*: 291).

Delanty teooriatest saab edasi minna Sammy Smoocha (2002) teooriateni. Smoocha eristab etnopolitiilisel tasandil viit tüüpi demokraatiat. Traditsiooniline lääne demokraatlik rahvusriik ilmneb kahes erinevas variandis – individuaal-liberalistlikus ja vabariiklikus liberaalses versioonis, kusjuures mõlemad põhinevad indiviidide võrdsusel, poliitilistel ja kodanikuõigustel. Ühiskond on ühtne etniliselt, keeleliselt ja kultuuriliselt. Reaalselt eksisteerib pigem vabariiklik liberaalne demokraatia, mis tagab individuaalsed õigused, aga mitte kollektiivsed. Riik forsseerib assimilatsiooniprotsessi rahvusriigi põhikeele ja –kultuuri ainutunnustamise abil ning võtab etnilistelt gruppidele vahendid eraldumiseks ja enese-identiteediks (Smoocha 2002: 424).

Konsotsiatsiooniline demokraatia tunnistab etniliste gruppide erinevusi ja tunnustab kollektiivseid õigusi, lubades eraldi kultuurilisi kogukondi ja enamuse ja vähemuse rahulikku koosseksisteerimist. Lisaks liberaalsele ja konsotsiatsioonilisele demokraatiale on tõusuteel veel kaks demokraatia tüüpi: multikultuuriline ja etniline demokraatia. Multikultuuriline demokraatia tunnistab etnilisi erinevusi, ent teeb seda mitteametlikult, mistõttu konsotsionaalsuse mehhanisme (autonoomia) ei eksisteeri (*ibid*: 424-425). Peamiselt Ida-Euroopa postkommunistlikes riikides levinud etnilisest demokraatiast kirjutan alapeatükis 2.1.2.

2.1.1. Teoreetiline käsitlus kodakondsusest muutuvast ühiskonnas

Delanty neli mudelit on seoses muutustega ühiskonnas ka ise muutuma pidanud. Konservatiivse mudeli kohustuste ja vastutuse põhimõtted ei piirdu enam rahvusriigiga – kodanikel on kohustused ka erinevate sotsiaalsete gruppide, keskkonna jt, aga ka ühiskonna kui terviku ees. Nii on vastutus indiviidi tasandilt tõusnud grupitasandile ning kollektiivsest vastutusest on saanud poliitika üks

põhiideid (Delanty 1997: 294). See sobib hästi kirjeldamiseks olukorda ka Eesti-sarnases riigis, kus etnilised vähemused moodustavad ühiskonnas olulise grupi ning rahulik koosseksisteerimine nõuab koostööd kõigilt osapooltelt.

Ka osalusmudel on pidanud muutuma – kodakondsuse osaluskategooria ei saa piirduda nähtuse selgitamisega polise tasandil ajal, mis riigid koonduvad rahvusülestesse ühendustesse nagu Euroopa Liit. Seetõttu on osalusmudel hakanud sulanduma konservatiivse kohustuste ja vastutuse mudeliga – oma poliitilist aktiivsust rakendavad kodanikud osaledes vastavates liikumistes ühiskondlikult ja sotsiaalselt kasulikel eesmärkidel (*ibid*: 295).

Will Kymlicka (2000: 29) kohaselt leiavad nn. Lääne riigid, et riik peaks rahvuskultuuriliste erinevuste suhtes säilitama neutraalsuse oma kodanike rahvuskultuuriliste identiteetide suhtes ja ükskõiksuse rahvuskultuuriliste gruppide võime suhtes end aja jooksul reprodutseerida. Seega peab inimestel olema isiklik vabadus määratleda oma suhet kultuuriga ja seni, kui austatakse kõigi ühiskonnaliikmete õigusi, ei tohiks riik sekkuda. Kymlicka toob välja, et Lääne ühiskonnad püüavad välistada nn. ametlike kultuuride staatust, mis oleksid teiste võimalike kultuuride ees eelistatud positsioonil.

Kodakondsuse identiteedi kategooria on muundunud – identiteeti ei saa enam määratleda vaid rahvusega. Postmodernistlikus maailmas on multikultuurne identiteet äärmiselt tavaline, rahvus ja riik hakkavad teineteisest eralduma. Globaliseerumisprotsessid lagundavad kodakondsuse kategooriaid ning muudavad neid vastavalt poliitilisele olukorrale. Integratsiooni tulemusel on tekkimas ka uued riigi- ja rahvusülesed kodakondsuse tüübid, näiteks Euroopa kodakondsus (Delanty 1997: 295-296).

Kui etnilised rahvad peavad oma olulisimaks eesmärgiks konkreetse rahvusliku kultuuri ja identiteedi reprodutseerimist, siis kodanikurahvad on Kymlicka kohaselt kodanike rahvusliku kultuuri ja identiteedi suhtes neutraalsed ja määratlevad rahvuslikku kuuluvust vaid demokraatia ja õigluse põhimõtetest kinnipidamise kaudu. Rahvuskultuurilise neutraalsuse põhimõtte alusel on Läänes sageli vähemuste

nõudmised tagasi lükatud, vähemusgrupi tunnustamine oleks radikaalne kõrvalekaldumine (Kymlicka 2000: 29).

Delanty kommunitaarne mudel kujutab organiseerunud riiki rahvusliku ühiskonnana. Seega ei ole kodakondsus sugugi mitte avatud nähtus, vaid selgelt piiritletud kultuurilise kuuluvusega; ühiskond defineerib end organiseeritud valitsemisele eelnenud ajalooliste traditsioonide ja kultuuriliste sidemete kaudu, mille väljendus riik ongi (Delanty 1997: 291).

Kymlicka (1996:174) väidab, et ühiskonnas, kus õigused jagunevad vastavalt isikute grupilisele kuuluvusele, on erinevate gruppide liikmed poliitilisse sfääri kaasatud mitte ainult kui inividid, vaid ka kui oma grupi liikmed. Kymlicka nimetab sellist fenomeni diferentseeritud kodakondsuseks (*differentiated citizenship*). Liberaalid väidavad küll, et kodakondsus on nähtus, mille alusel tuleb kõiki inimesi kohelda võrdselt ning sealjuures ei tohi teha vahet grupikuuluvuse alusel, ent Kymlicka ei pea diferentseeritud kodakondsust sisuliselt vastuoluliseks kontseptiks – läbi grupispetsiifiliste poli-etniliste, esinduslike või eneseregulatsiooni õiguste diferentseeritud kodakondsust tunnustavad mingis vormis pea kõik kaasaegsed demokraatiad.

Diferentseeritud kodakondsuse ideed analüüsib ka David Miller (2000), kes leiab, et nimetatud kodakondsuse tüüp peaks kasutust leidma just multikultuurilistes ühiskondades, kus erinevatel kodanikel on erinevad õigused, tagamaks kõigi võrdsust – võrdne kodakondsus nõuabki tihti erinevat kohtlemist. Diferentseeritud kodakondsuse eesmärk ei ole erikohtlemine iseenesest, vaid erikohtlemine võrdsuse saavutamiseks, lähtudes erinevate gruppide vajadustest (Miller 2000: 56-59).

Diferentseeritud kodakondsuse ideele on esitatud vastuväiteid. Kymlicka toob välja kriitikute seisukoha, et diferentseeritud kodakondsus võib julgustada erinevate gruppide esindajaid oma erinevustele keskenduma ja seega ühiskonnast eralduma. Gruppide alusel eristuv kodakondsus ei suuda täita oma funktsiooni ühiskonna ühendajana ning grupid eralduvad üksteisest, luues soodsa pinna konfliktideks ja kokkupõrgeteks. Kodakondsusest saaks järjekordne eraldav jõud, mitte sotsiaalsele mitmekesisusele tuginev ühenduslüli (Kymlicka 1996: 174-175).

2.1.2. Teoreetiline käsitlus kodakondsusküsimusest Eesti kontekstis

Raivo Vetik (2000: 65) väidab, et Eesti on multikultuuriline ühiskond. Vetiku kohaselt iseloomustab senist multikultuurilist mudelit tugev rahvuslik-keeleline vastandumine, mis on ilmne enamikus ühiskonnaelu valdkondades. Multikultuurilisus on oluline tegur kaasaja poliitikas terves maailmas, kuna üle 90% ÜRO liikmesriikidest on oma elanikkonna koosseisult multikultuurilised, samuti kaasneb globaliseerumisele vastureaktsioonina lokaalse identiteedi tähtsustamine. Eesti jaoks on multikultuursuse teema oluline siseriikliku stabiilsuse tagamise, arengupotentsiaali efektiivsema realiseerimise, Euroopa Liidu liikmelisuse ja globaalsete arengutega kaasamineku kontekstides.

Ida-Euroopa postkommunistlikes riikides on arenemas uus demokraatia tüüp – etniline demokraatia, mis kombineerib ülddise demokraatia etnilise päritolu faktoriga. Antud demokraatia tüübi muudab sisuliselt teisejärguliseks erinev kodanikuõiguste tagatus erinevatele etnilistele gruppidele. Kuigi individuaalsed ja kollektiivsed õigused käibivad ka vähemustele, tagab süsteem enamusgrupile privilegieeritud staatuse (Smoocha 2002: 425-426).

Smoocha teooriat toetavad Pettai ja Hallik (2002: 506-509), kelle arvates on etniline rahu ja stabiilsus Eestis tagatud laialdase poliitilise kontrolli abil venekeelse vähemuse üle. Juriidiline restauratsioon näitas Eestit Nõukogude Liidu poolt okupeeritud riigina, jättes ruumi manipulatsioonideks kodakondsuse kontseptsiooniga ning sellega segmenteerides mitte-eestlastest populatsiooni.

Kymlicka (2000) toob välja, et Eesti vene keelt kõnelev elanikkond kolis Eestisse pärast Teist Maailmasõda Venemaalt. Kuna Eesti oli Nõukogude Liidu üks osa, ei lahkunud venelased enda meelest teise riiki, vaid migreerusid oma kodumaa siseselt. Venelased moodustasid kogu rahvastikust enamuse, mistõttu ei pidanud nad ennast Nõukogude Eestis vähemuseks ega immigrantideks. Pärast Eesti taasiseseisvumist on vene kogukond märganud oma muutumist vähemusrahvuseks, ent sellest hoolimata (ja ilmselt ka tänu tõsiasjale, et Eesti taasiseseisvumise hetkeks olid venelased juba loonud Eestis oma täieliku ühiskondliku kultuuri) ei pea nad end jätkuvalt

immigrantidest vähemuseks ning nõuavad mitte ainult kodakondsust, vaid ka venekeelset haridust, institutsioone, kohalikku autonoomiat (Kymlicka 2000: 45-46).

Smoocha (2002: 428) leiab, et Eesti on tugevalt etnonatsionalistlik nii enamuse kui vähemuste suhtes. Multikultuurilisuse rohkuse tõttu kirjeldatakse Eestit küll tihti kui multikultuurilist ühiskonda, ent Smoocha kohaselt on Eesti etniline demokraatia demokraatlik vaid nende üksikute vähemuste esindajate suhtes, kes on Eesti kodanikud, ning mittedemokraatlik enamuste mittekodanikest vähemuste esindajate suhtes.

Ka 2003. aastal sõlmitud Ühiskondlik lepe tunnistab sotsiaalset reaalsust ning räägib muuhulgas “mitmekultuurilise ühiskonna sidususe” suurendamisest. Samas näeme Ühiskondlikku lepet lugedes, et Lepe soovib eestimaalase kodakondsust jätkuvalt defineerida vananenud identiteedi kontseпти alusel – ‘eestlus’ on Leppe põhiväärtus.

Leppes väidetakse: “[Arenenud maailma elukvaliteedile järele jõudmise aluseks] saab olla vaid eestikeelse kultuuriruumi avardamine ja kindlustamine, eesti keele areng ja täisväärtuslik toimimine riigikeelena kõigis eluvaldkondades kogu Eesti riigi territooriumil, Eesti maa ja looduse loov väärtustamine ökoloogilise tasakaalustatuse põhimõttest lähtudes ning õiglus heaolu jaotamisel ühiskonnas.” (Ühiskondlik lepe 2003)

Kodakondsuse ja välismaalaste seaduste alased reformid ja ühiskonnas toimuvad protsessid suurendasid Eestis sotsiaalset stratifikatsiooni. Eesti kodakondsus, kõrgharidus ja eesti keele oskus andsid väikesele osale vähemusest märkimisväärselt kõrgema positsiooni ühiskonnas kui mittekodanikele, kelle keeleoskustase madal (Pettai & Hallik 2002, 518). Kihistumist süvendab strateegiline Ühiskondlik lepe, mis defineerib ühiskonna liiget läbi eesti rahvuse ning rahvusele omase kultuuri ja ajalooliste traditsioonide: “Hajaasustusel põhinev maaelu ja selle traditsioonide jätkamine ning linnaelu sotsiaalse sidususe tugevdamine on rahvuse ja rahvuskultuuri säilimise oluline eeldus.” (Ühiskondlik lepe 2003)

Ragne Kõuts toob oma uurimuses sotsiaalsest integratsioonist välja, et osa Eestis elavaid venelasi ei ole uue demokraatliku rahvusriigiga hästi kohanenud ning neil

puudub tugev side oma elukohariigiga. Nende usaldus valitsusinstitutionide vastu on väike, nad ei identifitseeri end poliitilistesse parteidesse kuulumise kaudu, on poliitiliselt apaatsed ja peavad ühiskonna arenguid pigem negatiivseteks. Pärast Eesti taasiseseisvuse saavutamist kaotasid paljud venelased oma positsiooni ühiskonnas ja pole suutnud kohaneda uue kontekstiga (Kõuts 2004b: 43).

Arengukava vähemuste olukorra parandamiseks on selge tõend sellest, et Eesti versioon multikultuurilisusest ei rajanenud kollektiivsetele õigustele, vaid pigem iga indiviidi isiklikul valikul oma etnilisuse kohta. Arengukava sätestas, et ühiskond võib ja saab olla multikultuuriline, ent riik jääb eestlusekeskseks. 2000. aasta integratsioonipoliitika oli samm edasi, hüljates individuaalsuse ja suundudes kultuurilise pluralismi suunas (Pettai & Hallik 2002: 522-523).

Ka Kõuts eristab selgelt teist, suurt gruppi venelasi, kes sotsiaalse integratsiooni raames oma seotuse ja ühiskondliku positsiooni suhtes eestlastest märkimisväärselt ei erine. Kõuts tsiteerib sotsioloog Jüri Kruusvalli, kelle kohaselt sotsiaalne, majanduslik, poliitiline ja kultuuriline kapital on jagunenud ebaühtlaselt mitte eestlaste ja mitte-eestlaste vahel, vaid erinevate gruppide vahel eestlaste ja mitte-eestlaste kogukondade siseselt (Kõuts 2004b: 49-50).

Miller (2000) rõhutab, et Eesti venekeelset elanikkonda ei saa siiski määratleda vähemusrahvusena. Kuigi Eesti teatud piirkondades on vene keelt kõnelevad inimesed enamuses, puudub kindel määratletud territoorium, mida nad identifitseeriksid seoses selle piirkonna pikaajalise ajaloolise asutamisega – territoriaalselt ei toimu eraldi kodakondsustaseme loomist kui vahendit rahvusliku autonoomia eraldamiseks. Teisalt ei jaga suurem osa Eestis elavaid venelasi üleüldist riiklikku identiteeti enamusgrupiga. Miller leiab, et tuleks keskenduda Eesti rahvusidentiteedi loomisele, mis oleks vähemusele avatud ja kutsuda seejärel vähemused üles seda omaks võtma (Miller 2000: 63-64).

Nii Smoocha kui Pettai ja Hallik leiavad selgelt, et Eesti ei ole täisdemokraatia vähemuste olukorra tõttu. Smoocha usub, et vähemuste allasurumine on postkommunistlikes riikides väga levinud uut tüüpi etnilise demokraatia fenomen, mis keelab vähemustele nende õigusi kodakondsusele tuginedes – mittekodanikud elavad

mittedemokraatlikus Eestis, sellal kui kodanikele on tagatud teatud hulk tsiviil- ja poliitilisi õigusi. Hallik ja Pettai toovad välja, et just sellise diskrimineerimise tõttu suutis Eesti areneda ilma suuremate konfliktideta enamuse ja vähemuse vahel.

2.2. Empiiriline käsitlus kodakondsusküsimusest Eesti kontekstis

2.2.1. Kodakondsusega seotud juriidilised muutused taasiseseisvunud Eestis

Rahvusliku taasärkamise perioodil 1980ndate aastate lõpul nõudis Rahvarinne etnilistele eestlastele enesemääramise õigust, seda vastukaaluks 1987-1990. aastate rivaalitsevate natsionalistlike liikumiste tekkele. Samal ajal lubas Rahvarinne ka venekeelsetele vähemustele nende õigusi (Pettai & Hallik 2002: 506-509).

1990-1991. aastal kohaldasid nii Eesti Kongress kui Ülemnõukogu enne sõda kehtinud põhimõtted, andes kodakondsuse vaid neile, kes olid Eesti kodanikud enne Teist maailmasõda. Naturalisatsioonitingimusi vähemustele lähemalt ei täpsustatud (Pettai & Hallik 2002: 511-514). 16. jaanuaril 1990. aastal Eesti NSV Riikliku Migratsiooniameti loomisega pandi alus riigi immigratsioonipoliitika teostamisele, sama aasta 1. juulil jõustus immigratsiooniseadus, mille kohaselt tuleb Eestisse elama asumiseks taotleda elamisluba (Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Ajalugu 2005).

26. veebruaril 1992 taaskendati 1938. aasta kodakondsusseadus ja samal suvel hakkas uus Riigi Kodakondsusamet välja andma Eesti kodaniku passe, mis tähistas uut ajajärku taasiseseisvunud Eestis kodanike dokumenteerimisel ja nende üle arvestuse pidamisel. Juriidiline restauratsioon aastatel 1992-1997 sai esimese võidu 1993. aastal vastu võetud välismaalaste seaduse kujul, mille kohaselt endised mittekodanikud muutusid riigituteks isikuteks ning 90,000 pikaajalise elamisloaga venelast otsustasid Vene kodakondsuse kasuks (*ibid*).

Juunis 1992. aastal toimus immigratsioonipoliitika seisukohalt ka teine oluline sündmus – asutati Eesti Migratsioonifond, mille põhiülesanne on inimeste Eestisse asumise või Eestist lahkumise toetamiseks raha kogumine ning sihtotstarbeline eraldamine taotlejatele. Sellega tekkis võimalus materiaalselt aidata isikutel Eestist

lahkuda või Eestisse asuda. Aasta hiljem, 1993. aasta suvel jõustus välismaalaste seadus, mille kohaselt peab igal Eestis viibival välismaalasel olema pass ja viisa või elamisluba. Seaduse kohaselt pidi elamisluba taotlema tervelt ligi 350 000 Eestis elavat välismaalast (*ibid*).

1. aprillil 1995 jõustunud Eesti Vabariigi kodakondsuse seadusega tunnistati seni kehtinud 1938. aasta kodakondsuse seadus kehtetuks. Uus kodakondsuse seadus lähtub modernse demokraatliku õigusriigi nõuetest. Antud seadusega ei muudetud 1938. aasta kodakondsuse seaduse põhimõtteid, kuid täpsustati naturalisatsiooni korras kodakondsuse andmise tingimusi - kehtestati nõue sooritada eesti keele tundmise eksam ning põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam (Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Ajalugu 2005). 1998. aasta seadus kitsendas keeletingimusi kohaliku omavalitsuse või riigiametisse kandideerimiseks, ent OSCE hiljem tühistas antud nõude (Pettai & Hallik 2002, 511-514).

2.2.2. Kodakondsusnõuded Eesti Vabariigis

Eesti kodakondsust saab taotleda iga välismaalane, kes on asunud Eestisse enne 1990. aasta 1. juulit elama ja viibib Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse esitamise ajal püsivalt Eestis elamisloa alusel või on viibinud Eestis püsivalt alalise elamisloa alusel vähemalt viis aastat enne Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse esitamist (Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Kodakondsuse taotlemine 2005).

Kui üks nendest tingimustest on täidetud, peab Eesti kodakondsust saada sooviv välismaalane “oskama eesti keelt igapäevaeluks vajalikul tasemel, olema vähemalt 15-aastane, tundma Eesti Vabariigi põhiseadust ja kodakondsuse seadust, omama legaalset püsivat sissetulekut, mis tagab tema ja tema ülalpeetavate äraelamise, olema lojaalne Eesti riigile, andma vande: "Taotledes Eesti kodakondsust, töotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale.”” (*ibid*).

Eesti kodakondsuse taotlemiseks tuleb sooritada Eesti Vabariigi põhiseaduse ning kodakondsuse seaduse tundmise eksam ja eesti keele oskuse eksam. Eksamite sooritamiseks on vabastatud täisealine piiratud teovõimega isik; raske või sügava puudega isik, kes oma tervisliku seisundi tõttu pole võimeline eksameid sooritama;

keskmise puudega isik, kes nägemis-, kuulmis- või kõnepuude tõttu pole võimeline eksameid sooritama. Eesti keeles põhi-, kesk- või kõrghariduse omandanud isikud on eesti keele oskuse eksamist vabastatud (*ibid*).

Võib öelda, et vähemuste kodakondsusküsimuse formaalses vormis on märgata progressi. Järsult on tõusnud nende isikute arv, kes on saanud Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras. Kui 2003. aastal oli selliseid isikuid Eestis 3700, siis 2004. aastal on see arv kasvanud rohkem kui 6500 inimeseni. Eesti kodakondsuse taotlemine hoogustus pärast Euroopa Liiduga liitumise positiivset rahvahääletust 2003. aasta septembris ning on jätkunud läbi 2004. aasta. Riikliku integratsiooniprogrammi tegevuskavades aastateks 2004-2007 seati eesmärgiks aastas vähemalt 5000 isikule Eesti kodakondsuse andmine, kuid juba 2004. aastal on ületati see arv üle kahe korra (Riigikantselei, Pressiteated, 2005).

2.2.3. Vähemus- ja kodakondsusküsimuste käsitlemine Eesti avalikkuses

Taasiseseisvunud Eesti ühiskonnas valitses 1990ndate aastate alguses veel väga keeruline olukord – eestlased elasid valusalt üle kunagist riigist ilmajäämist, Nõukogude Liiduga liitumist ja taasiseseisvumisjärgset majanduslikku, poliitilist ja sotsiaalset mahajäämist Lääne-Euroopast. Antud asjaolude valguses muutis suure vene vähemuse olemasolu Eestis õhustikku veelgi pingelisemaks ning pikka aega käsitleti rahvusteemasid vaid mitte-eestlaste lahkumise ootuses.

Kõuts (2004a) toob kogumikus “Integratsioonikäsitlemise muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitoring 1999-2003” välja, et rahvusriigi ja demokraatia arenemine vähendas ühiskondlikke pingeid ja 1990ndate aastate keskel hakati tõsisemalt mõtlema vene vähemuse integreerimisele ja mitmekultuurilise ühiskonna stabiliseerimisele. Eksperdid pidasid vajalikuks antud protsessi reguleerida riiklikul tasandil, mistõttu kinnitas valitsus 2000. aastal riikliku programmi “Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007”. Programmi tulemusena teadvustas ühiskond vähemuste ja integratsiooniga seonduvaid probleeme ning seadis konkreetseid eesmärke tulevikuolukorra suhtes (Kõuts 2004a: 4).

Meediamonitooringute tulemustele toetudes väidab Kõuts, et eesti- ja venekeelse meedia arusaamad integratsioonist on alates 1990ndate aastate lõpust märkimisväärselt muutunud. Kui veel viis aastat tagasi pidas eestikeelne meedia integratsiooni all silmas venekeelse elanikkonna forsseeritud riigikeeleõpet ja riigilojaalsuse teket, siis venekeelne meedia eeldas peamiselt vastastikuse sallivuse kasvu. Täna on integratsioonikäsitlus sarnasem – peamiselt mõistetakse integratsiooni all keeleõpet ja ühist kultuuriruumi, mille kõrval on olulised ka naturalisatsiooniprotsess, lojaalsus ja sallivus. Vähem rõhutatakse vajadust venekeelse vähemuse uue identiteedi tekke ja sotsiaal-majandusliku lõhe kadumise järgi (*ibid*: 8-9).

Kõuts leiab, et integratsioonikäsitluse positiivsemaks muutumine on põhjustatud teemaga harjumisest, aga ka kohaliku ja individilähedase tasandi lisamine laste keeleõppe, kultuuridevaheliste ürituste ja muu informaalse tegevuse kaudu. Kõuts ennustab positiivsuse kasvu veelgi tingimusel, et integratsiooni subjektidena kajastataks rohkem kodanikuühendusi ja tavainimesi kui riiki ja poliitikuid. Integratsiooni mõiste seostub üha enam välispoliitiliste sihtidega, sealhulgas Euroopa Liiduga ning vähem erinevate rahvuste tolerantsuse ja kohanemisega (*ibid*: 15-16).

Piia Tammpuu (2004) toob välja, et 2003. aastaks oli mitte-eestlaste lojaalsusküsimus meedias vahetunud kahe uue probleempüstituse ja seisukoha vastu. Esiteks, kodanikkonna laienemine on Eesti riigi huvides. Teiseks, mitte-eestlased on huvitatud Eesti kodakondsusest ja valmis tegema omapoolseid pingutusi selle taotlemiseks. Viimane seisukoht on sealjuures leidnud meedias aina kasvavat ja positiivsemat kajastust. Tammpuu toob välja, et Eesti kodakondsus omandas laiema populaarsuse vähemuste hulgas Euroopa Liiduga liitumise kontekstis, kuna viimane lisab olulise dimensiooni vähemuste esindajate juriidilistele ja poliitilistele õigustele (Tammpuu 2004: 27-29).

Kõutsi (2004a) meediamonitooringu tulemuste kohaselt varjutavad meediakajastuse lootustäratavaid arenguid “tegelikkuses” säilinud argumentatsiooniviisid. Nii ei ole kasutatavad sümbolid ja väited kuigivõrd muutunud ning on jäänud sama kaitsvaks ja eesti keele ja kultuuri keskseks kui varemgi. Vähemuste esindajatele ei pakuta poliitiliste otsuste tegemisel osalemisvõimalust ning nad on endiselt objektiks, mille

kohta ja üle otsuseid tehakse. Kõuts rõhutab, et nii avaliku arvamuse küsitlustes kui meediadiskursustes on mitte-eestlaste ühiskonnas suurema osalemise idee endiselt ebasoosingus (Kõuts 2004a: 4-16).

Vähemuste ja kodakondsusega seonduvaid küsimusi on avalikkuses arutatud suhteliselt palju, sealjuures on märgatav meedias kajastatavate arvamuste muutumine positiivsemaks ning erinevate etniliste gruppide arusaamade ja sotsiaalsete soovide lähenemist üksteisele integratsiooni- ja kodakondsusküsimustes.

3. Uurimisprogramm

3.1. Uurimisülesanded

Käesoleva bakalaureusetöö uurimisobjekt on Eesti vähemuste kodakondsusküsimuse representatsioon päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht. Analüüs toetub ajavahemikus 1. jaanuar 2004 – 31. detsember 2004 päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht ilmunud kirjutistele. Antud uurimisteema on põnev nii pingelise lähiajaloo ja Eesti demograafilise situatsiooni seisukohast kui ka Eesti astumisega Euroopa Liidu liikmeks.

Analüüsides loo ilmumisaega, žanrit, loos esinevat üldist hinnangut, loo keskmes olevaid tegelasi ning lugu vestvaid tegelasi, püüdsin vastused leida uurimisküsimustele, kuidas meedia Postimehe ja Eesti Päevalehe näidetel kujutab Eesti vähemuste kodakondsusküsimust; kes osalevad debatis, milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal debatis; kes on debati keskmes, kellest debatis räägitakse.

Arvestades teoreetilist tausta ning uurimisobjekti sisu, otsustasin uurimise läbi viia meedia kontentanalüüsi ja kvalitatiivse tekstianalüüsi meetoditele tuginedes. Selleks keskendun järgmistele uurimisküsimustele:

1. Mis vormis on artiklid? Milline on nende žanr ja miks?
2. Kes osalevad debatis? Milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal debatis?
3. Kes on debati keskmes, kellest debatis räägitakse?
4. Milline on debati toon?
5. Milline on suhtumine vähemuste esindajatesse? Milline on suhtumine vähemuste esindajate soovi kodanikuks saada?
6. Mis on olnud loo kirjutamise ajendiks?

Uurimisküsimustest tulenevad järgmised tööhüpoteesid:

1. Artiklid on enamasti uudislööd, teistest žanritest enam esineb ka arvamusalugusid.

2. Debatis esindavad vähemusi ja/või mittekodanikke konkreetsed inividid ja vähemuste ja/või mittekodanike ajaloolise kodumaa ametlikud esindajad. Etnilist enamust esindavad Eesti valitsusinstituutsioonid. Osapoolte osakaal on debatis suhteliselt võrdne.
3. Debati keskmes on konkreetsed vähemusi ja/või mittekodanikke esindavad inividid, mittegrupeerunud üldine vähemus ja/või mittekodanikud ning vähemuste ja/või mittekodanike ajalooline kodumaa. Etnilise enamuse esindajatest on debati keskmes pigem valitsusinstituutsioonid, kelle juriidilisesse ja poliitilisesse pädevusse kodakondsusküsimus kuulub.
4. Üldine hinnang ja suhtumine vähemuste esindajatesse ja nende soovi ametlikuks kodanikuks saada on negatiivne või pigem negatiivne.
5. Loo kirjutamise ajendiks on olnud mõni konkreetne vähemuste ja/või kodakondsusega seotud sündmus.

3.2. Meetodite kirjeldus

Konkreetne uurimisprotsess koosneb meedia kontentanalüüsi läbiviimisest ja selekteeritud tekstiühikute kvalitatiivsest tekstianalüüsist.

3.2.1. Kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodid

Kontentanalüüsi sooritasin tekstiühikute põhjal, mis vastavad alapeatükis 3.3 toodud kriteeriumitele. Antud kontentanalüüsis on analüüsiühikud artiklid. Kokku vastasid kriteeriumitele 2004. aasta lõikes Postimehes 44 analüüsiühikut ja Eesti Päevalehes 25 analüüsiühikut.

Kontentanalüüsi sooritamisel hindasin analüüsiühikuid üheteistkümnes kategoorias. Kategooriad ühistunnuste alusel on: tekstiühiku tunnused (järjekorranumber, ajalehe nimi, ajalehe ilmumise aeg, loo pealkiri, loo tüüp, üldine toon), tekstiühiku tegelane (vähemuste ja/või mittekodanike esindaja, etnilise enamuse esindaja), argumendi autor (ajakirjanik, vähemuste ja/või mittekodanike esindaja, etnilise enamuse esindaja). Siinkohal on oluline eristada tekstiühiku tegelase ja argumendi autori vahel – tekstiühiku tegelaseks olen märkinud tekstiühiku objekti, kellest artikkel räägib,

argumendi autor on antud argumendi esitaja. Argumendi autor võib, aga ei pruugi olla tekstiühiku tegelane. Kõik kategooriad jagunevad omakorda alakategooriatesse. Kodeerimisjuhend on toodud bakalaureusetöö lõpus lisas number 1.

Kvantitatiivse kontentanalüüsi puhul on antud teema raames suurimaks eeskujuks Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutuse poolt tellitud ning Balti Ajakirjandusuurijate Assotsiatsiooni 2002. aastal läbi viidud põhjalikud meediauuringud teemadel „Integratsiooniprotsesside kajastumine Eesti meedias“. Kõuts kasutas kvantitatiivset kontentanalüüsi üldistest ajakirjanduses käsitletud teemadest, eriti aga vähemuste ja integratsiooni teemadel ülevaate saamiseks (Kõuts, 2002).

Kontentanalüüsi täidetud näidiskodeerimisankeet on lisas 2, täidetud ankeedile vastava artikli tekst on lisas 3.

3.2.2. Kvalitatiivse tekstianalüüsi meetodid

Käesoleva bakalaureusetöö kvalitatiivse tekstianalüüsi osas uurin tekstiühikute sisu. Selleks olen välja valinud kümme erinevat tekstiühikut, mis on analüüsitud ka kvantitatiivse kontentanalüüsi osas ning paistavad silma erilise sisulise intensiivsuse tõttu. Väljavalitud tekstiühikud on oma alakategooriate suhtes võimalikult erinevad.

Kvalitatiivses tekstianalüüsis olen kasutanud järgmisi tekstide selektsiooni võtteid. Uuritava materjali olen välja valitud vastavalt järgmistele tunnustele: analüüsitavate tekstiühikute arv on proportsioonis antud žanri tekstiühikute üldarvuga; analüüsitavad tekstiühikud jagunevad võrdselt autorluse alusel kahe uuritava kanali suhtes. Žanri ja kanalite suhtes saavutatud esinduslikkus võimaldab leida võimalikke muutusi tekstitasandil.

Postimehes ja Eesti Päevalehes vaadeldud perioodil ilmunud tekstiühikute arv on 69, nendest kvalitatiivse tekstianalüüsi jaoks on kasutatud 10. Nagu punktist 4.2.1. järeldub, ilmus Postimehes ja Eesti Päevalehes 36 uudislugu, 17 arvamislugu, 7 intervjuud, 4 olemislugu, 2 lugejakirja, 2 juhtkirja, 1 küsitlus. Seega, žanri suhtes proportsionaalsuse saavutamiseks peab tekstianalüüsiks kasutama 5 uudislugu, 3

arvamuslugu, 1 intervjuu, 1 olemusloo. Lugejakirjade, juhtkirjade ja küsitluste osakaal tekstiühikute hulgas on liiga väike, et võimaldada neid antud valimistruktuuri juures analüüsida. Antud kümnest viis on ilmunud Postimehes, viis Eesti Päevalehes.

Kvalitatiivse tekstianalüüsi valimisse kuuluvad järgmised tekstiühikud:

1. "Aafriklane jäi Eesti viisast ilma". Laev, Sigrid. Uudislugu. Eesti Päevaleht, 27.01.2004.
2. "Europommid käsis-jalus". Bahovski, Erkki. Arvamuslugu. Postimees, 10.02.2004.
3. "Kooliõpilased saavad kodakondsuse lihtsamalt". Aasmäe, Anneli. Uudislugu. Postimees, 2.03.2004.
4. "Lätlane soovib keele mainele rohkem rõhku panna". Ilisson, Airi. Intervjuu. Eesti Päevaleht, 30.04.2004.
5. "Helistame teile, Ivanov". Valner, Valme. Olemuslugu. Postimees, 24.04.2004
6. "Noortele lihtsam tee kodakondsuse saamiseks". Ojakivi, Mirko. Uudislugu. Eesti Päevaleht, 2.06.2004.
7. "Migratsiooniametis pikad sabad". Alas, Askur. Uudislugu, Eesti Päevaleht. 12.07.2004.
8. "Veiko Märka: Mitte Eesti, vaid "Eesti" koondis". Arvamuslugu. Eesti Päevaleht, 9.09.2004.
9. "Dopingupatune Koroljov tõi Eestile kuhjaga halba kuulsust". Kees, Tõnu. Uudislugu. Postimees, 28.09.2004.
10. "Doktor Hell ja resident Evil". Roonemaa, Henrik. Arvamuslugu. Postimees, 22.12.2004.

Kvalitatiivse analüüsi abil püüan teha üldistusi tekstiühikute sisu kohta, kusjuures arvestatud on nii argumentatsiooni, hinnanguid kui seisukohti erinevate kodakondsuse ja vähemustega seonduvate küsimuste osas. Lisaks ka kvantitatiivses analüüsis uuritud uurimisküsimustele, mis vormis on artiklid, milline on nende žanr ja miks; kes osalevad debatis, milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal debatis; kes on debati keskmes, kellest debatis räägitakse, milline on debati toon, saan lähemalt uurida, milline on suhtumine vähemuste esindajatesse, milline on suhtumine

vähemuste esindajate soovi kodanikuks saada, olulise küsimusena aga ka, mis on olnud loo kirjutamise ajendiks.

3.3. Üldkogum ja valim

Uurimise läbiviimiseks uurisin kaht suuremat Eesti kvaliteetpäevalehte Postimees ja Eesti Päevaleht, mis sarnanevad teineteisele sisult, ilmumissageduselt ja levikult. Sarnane ajakirjanduslik stiil ja sarnased sihtgrupid võimaldavad peateemat paremini analüüsida ning efektiivsemalt üldistada, kuna ei teki otsest vajadust väljaannete sisu omavahel võrrelda.

Analüüsitavad artiklid leidsin Postimees Online Internetileheküljelt <http://www.postimees.ee> ja Eesti Päevaleht Online Internetileheküljelt <http://www.epl.ee>, kui viisin läbi artikliteotsingut märksõnaga “kodakondsus”. Otsingu teostas ainult märksõna nimetatavat käänat kasutades, kuna sõna “kodakondsus” grammatilise eripära tõttu selle tüvi käänetes ei muutu ning otsingumootorid lisavad tehniliste eripärade tõttu otsingutulemuste hulka ka kõik sõnad, milles sisaldub märksõna tüvi.

Otsingu piiritlesin ajaliselt kuupäevadega 1. jaanuar 2004. aastal kuni 31. detsember 2004. aastal. Arvesse läksid kõik sel perioodil ilmunud teemakohased artiklid erinevatest žanritest, sealhulgas uudised, arvamused, lugejakirjad, olemused ja küsitlused. Kaasatud ei ole Postimees Online, Eesti Päevaleht Online ega uudisteagentuuri BNS autorsusega kirjutised – tekstiühikute valimi koostasid rangelt Postimehe ja Eesti Päevalehe paberversioonis ilmunud artiklitest.

Tehnilistest vigadest johtuvalt andsid mõlema väljaande võrguküljed esialgseks tulemuseks ka arvukalt artikleid, mis teemale ei vastanud. Analüüsis uurisin ainult neid artikleid, mis märksõna “kodakondsus” ka tegelikkuses sisaldasid. Postimees Online leidis antud märksõnale 178 vastet, millest antud bakalaureusetöö jaoks uurimiskõlblikuks osutusid 44 artiklit. Eesti Päevaleht Online leidis antud märksõnale 93 vastet, millest antud bakalaureusetöö jaoks uurimiskõlblikuks osutusid 25 artiklit.

Märkimisväärselt suur vahe otsingusüsteemi pakutavate tulemuste ja reaalselt kasutatavate artiklite vahel tuleneb lisaks muudele tehnilistest vigadele ilmselt ka sellest, et otsingusüsteemid tõid ära kõik vasted, milles oli termin “Kodakondsus- ja Migratsiooniamet”. Antud riigiametiga seostus aga rohkelt artikleid, mis vähemusi, mittekodanikke ega nende kodakondsusküsimust ei puudutanud, mistõttu neid artikleid ma siinkohal ei analüüsinud.

Kvalitatiivse analüüsi puhul kasutasin selektiivset valimit. Uuritav materjal on välja valitud vastavalt järgmistele tunnustele: analüüsitavate tekstiühikute arv on proportsioonis antud žanri tekstiühikute üldarvuga; analüüsitavad tekstiühikud jagunevad võrdselt autorluse alusel kahe uuritava kanali suhtes. Valiku esimese etapi järel moodustan valimi juhuslikkuse alusel. Kokku kuulub valimisse kümme tekstiühikut.

4. Peamised uurimistulemused

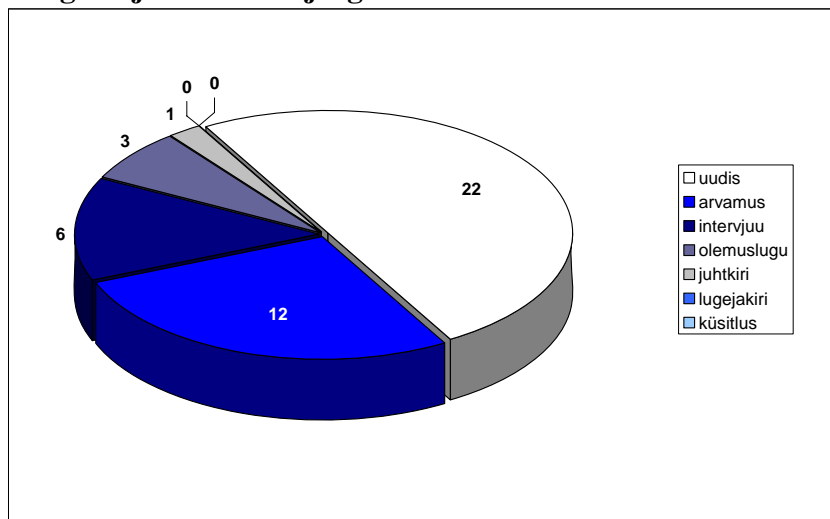
4.1. Kvantitatiivse analüüsi tulemused

Uurisin antud perioodi raames 44 tekstiühikut päevalehest Postimees ja 25 tekstiühikut päevalehest Eesti Päevaleht. Järgnevalt on esitatud kvantitatiivse analüüsi tulemused.

4.1.1. Analüüs tekstiühikute žanrite põhjal

Tekstiühikute formaadilt olid tulemused ootuspärased. Postimehes avaldatud 44st ühikust moodustasid tervelt poole (22) uudislood, mis on selgitatav teema päevakohasusega ja selle pideva luubi all hoidmisega. 12 korda oli avaldatud arvamyslugu, mis näitab ilmekalt antud teema tähtsust ühiskonnas. Vähem ilmus lugusid teistes žanrites – antud perioodil ilmus 6 intervjuud, 3 olemuslugu ning vaid 1 juhtkiri. Postimees Online otsingusüsteem ei suutnud tuvastada ühtegi antud temaga seotud lugejakirja. Ilmunud lugude tüüpe illustreerib graafik 1.

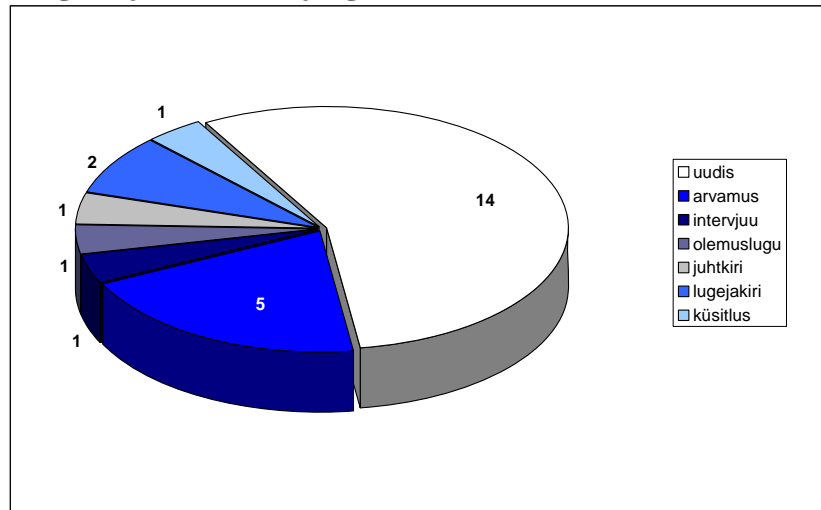
Graafik 1. Lugude jaotus tüübi järgi Postimehes

Eesti Päevalehes avaldatud 25st ühikust moodustasid uudislood samuti ootuspäraselt suure osa – tervelt 14 uudist. Olulisel kohal olid ka arvamused (5), mis moodustasid ühe viiendiku kõigist sel temal avaldatud lugudest. Väiksem määral, ent siiski olid

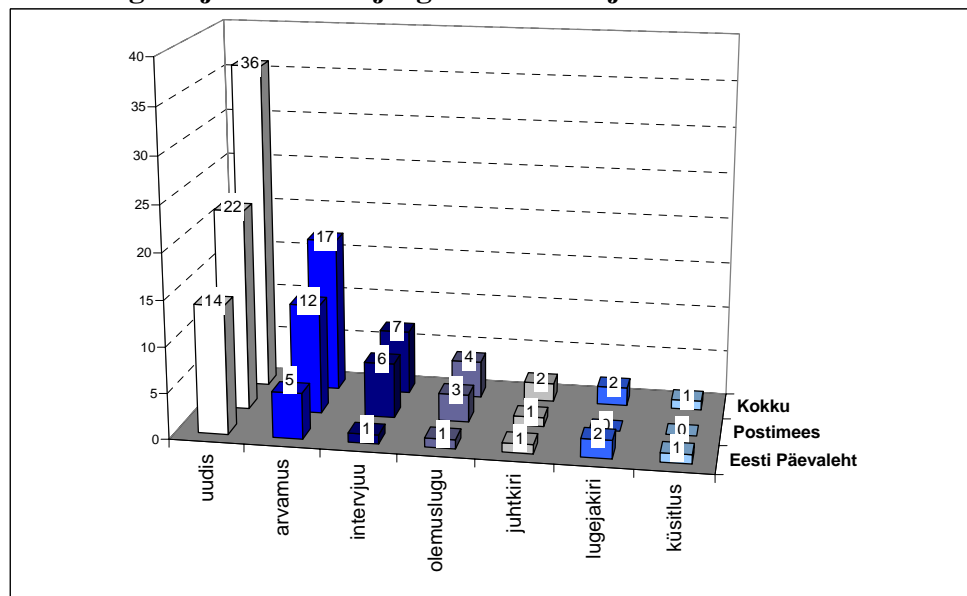
esindatud kõik teised formaadid ehk lugejakirjad (2), intervjuud (1), olemuslood (1), küsitlused (1), juhtkirjad (1). Ilmunud lugude tüüpe illustreerib graafik 2.

Graafik 2. Lugude jaotus tüübi järgi Eesti Päevalehes

Kokku ilmus Postimehes ja Eesti Päevalehes vaadeldud perioodil 69 tekstiühikut. Kõige enam ilmus uudislugusid (36), järgnevad arvamuslood (17). Olemuslugusid ilmus kokku 4, intervjuusid 7, lugejakirju 2, juhtkirju 2, küsitlusi 1. Tekstiühikute sagedust žanrite alusel illustreerib graafik 3.

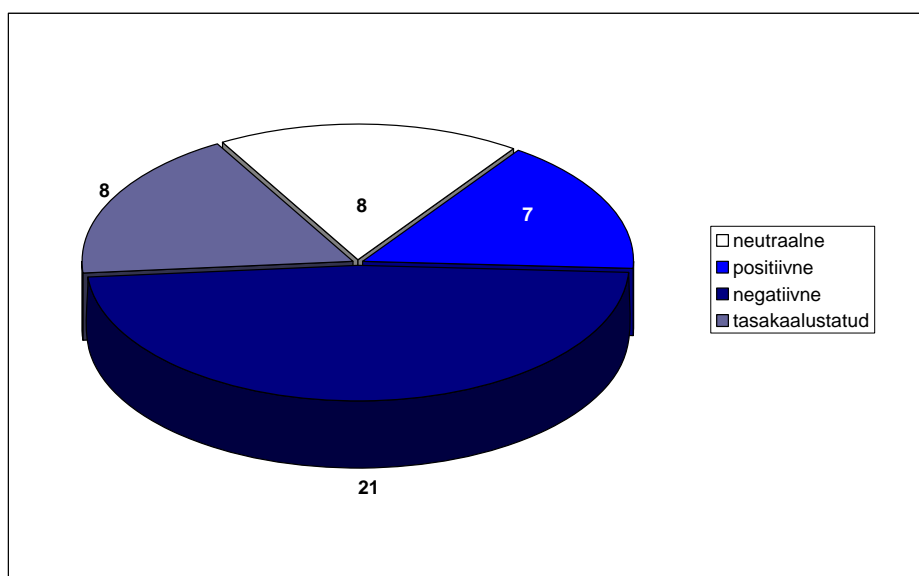
Graafik 3. Lugude jaotus tüübi järgi Postimehes ja Eesti Päevalehes

4.1.2. Analüüs hinnangu põhjal

Loos esineva üldise hinnangu alusel olid tulemused kohati üllatavad. Vähemuste kodakondsusküsimuse väga kehvast positsiooni tõttu etnilise enamuse domineeritavas ühiskonnas võis küll lugedes esineva negatiivse või pigem negatiivse üldise hinnangu suhteliselt kõrget astet (21 korral 44st) Postimehes prognoosida. Vähem esines positiivsete ja negatiivsete suhtumiste tasakaalustatust artiklites (kaheksal korral), mis uudislugude suurt osakaalu arvestades on suhteliselt üllatav. Isegi summeerides tasakaalustatud hinnangu ning neutraalse hinnangu, on tulemus märgatavalt väiksem, kui negatiivse hinnanguga lugusid. Samas võib antud tendents olla selgitatav tõsiasjaga, et probleem on tõsine ning Eesti meedial on selle suhtes väljakujunenud suhtumine. Positiivseid lugusid esines antud juhul seitse.

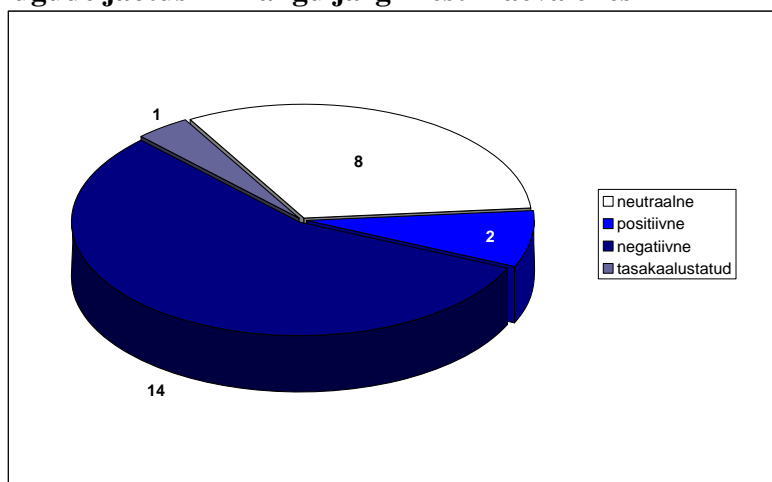
Graafik 4. Lugude jaotus hinnangu järgi Postimehes

Sarnaselt Postimehele on ka Eesti Päevalehe üldine toon ja suhtumine kodakondsusküsimusalastes artiklites negatiivne – tervelt 14 artiklit 25st kandsid selgelt negatiivset või pigem negatiivset tooni. Kvaliteetpäevalehele omast neutraalsust väljendasid Eesti Päevalehe kirjutised 9 kirjutise puhul, kusjuures hinnang ja üldine toon olid neutraalsed või hinnang puudus sootuks 8 korral, positiivne ja negatiivne olid tasakaalus vaid 1 korral. Üllatavalt paistab Eesti Päevaleht Postimehe kõrval silma vähese positiivsusega antud temaatikas nii

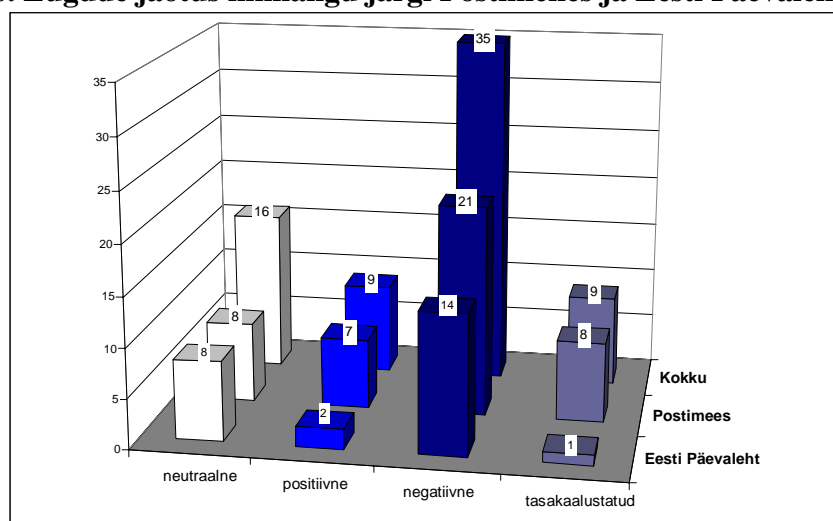
kodakondsusküsimuse kui Eesti vähemuste puhul – vaid kahel juhtumil oli tekstiühiku toon ja suhtumine selgelt positiivne või pigem positiivne.

Graafik 5. Lugude jaotus hinnangu järgi Eesti Päevalehes

Ka üldpilt on kahe päevalehe peale kokku pigem negatiivne. Pea pooled kõigist tekstiühikutest omavad pigem negatiivset või selgelt negatiivset hoiakut ja tooni, tasakaalustatud ja neutraalne moodustavad arvestatava osa ülejäänust. Positiivset suhtumist on aga üllatavalt vähe – etnilise enamuse häälekandjad kajastavad kodakondsusküsimust pigem negatiivses toonis või uudislikult neutraalselt või eelistavadki kirjutada just negatiivsetest juhtumitest. Siinkohal on potentsiaalne uurimisteema edaspidiseks teemaarenduseks.

Graafik 6. Lugude jaotus hinnangu järgi Postimehes ja Eesti Päevalehes

4.1.3. Analüüs tekstiühiku tegelaste alusel

Oluline on uurida, kes on artiklites kujutatud sündmuste keskel ehk kellest antud kirjutistes räägitakse. Teemat arvestades pole üllatav, et suurem osa kirjutisi Postimehes keskendub vähemuste esindajatele – vastavalt kodeerimise liigitusele mainiti vähemusi viies kategoorias tervelt 53 korda, samas kui etnilise enamuse ehk eestlaste esindajaid mainiti rohkem kui poole vähem ehk 26 korral. Samas Eesti Päevalehes oli üldmulje tasakaalustatum – vähemusi mainiti viies kategoorias 30 korda, etnilise enamuse esindajaid lausa rohkem ehk 32 korda. Seega on vahe Postimehe ja Eesti Päevalehe fookustegelaste vahel märgatav.

Kõige enam keskenduti Postimehe artiklites mittegrupeerunud üldise vähemuse ja/või mittekodanike kujutamisele, ilmnas see 18 korral. Samuti palju räägiti teatud konkreetsest vähemuse ja/või mittekodanike esindajast, tervelt 15 korral. Ilmselt oli Postimehele oluline kujutada vähemusi läbi üldise prisma kui ka olukorra illustreerimiseks ja konkretiseerimiseks tuua ka näiteid indiviidide põhjal. 11 korda mainiti vähemuste ja/või mittekodanike ajaloolist kodumaad, 8 korda konkreetset vähemust ja/või mittekodanikke esindavat gruppi. Üllatavalt ei mainitud mitte üheski artiklis vähemusi ja/või mittekodanikke esindavat vähemuste erakonda. Lugude objektide arvulist vahekorda illustreerib tabel 1.

Tabel 1. Vähemuste ja enamuse esindatus tekstiühikutes Postimehes

objekt	vähemus/mittekodanikud	etniline enamus	kokku
konkreetne indiviid	15	1	16
konkreetne grupp	8	0	8
mittegrupeerunud üldine	18	13	31
erakond	0	0	0
valitsusinstituutsioon	11 (emamaa)	12	23
kokku	53	26	79

Rohkem kui poole vähem ehk 26 korral mainiti kirjutistes etnilise enamuse ehk eestlaste esindajaid. Sealjuures võis eristada peamiselt kaht laadi objekte – mittegrupeerunud etnilist üldist enamust (13 korral) ning valitsusinstituutsioone (12

korral). Vaid ühel korral mainiti konkreetset etnilist enamust esindavat indiviidi, kordagi ei mainitud konkreetset gruppi ega ka etnilist enamust esindavat erakonda.

Ka Eesti Päevaleht keskendub eelkõige mittegrupeerunud üldise vähemuse (11) ja konkreetsete indiviidide (10) kujutamisele. Pea poole väiksemal määral kujutatakse vähemusi esindavaid valitsusinstituutseid (4) ja konkreetseid vähemusgruppe (5). Etnilise enamuse puhul räägib Eesti Päevaleht märkimisväärselt palju osapooldest, mis Eesti vähemuste küsimuses kõige pädevam ja olulisem – Eesti valitsusinstituutseid (18). Esindatud on etnilise enamuse poolt nii üksikisikud (5), grupid (3) kui üldine mittegrupeerunud enamus (6), üllatavalt ei ole ühelgi juhul esindatud mõni erakond.

Tabel 2. Vähemuste ja enamuse esindatus tekstiühikutes Eesti Päevalehes

objekt	vähemus/mittekodanikud	etniline enamus	kokku
konkreetne indiid	10	5	15
konkreetne grupp	5	3	8
mittegrupeerunud üldine	11	6	17
erakond	0	0	0
valitsusinstituutseid	4 (emamaa)	18	22
kokku	30	32	62

Üldkokkuvõttes on vähemus ja enamus tekstiühikutes suhteliselt võrdselt esindatud, kuigi vähemuste esindatus on siiski pisut suurem. Vähemuste ja mittekodanike lähtenurgast on tegelasteks eelkõige mittegrupeerunud üldsus ning konkreetsed indiviidid. Umbes poole vähem kujutatakse tegelastena konkreetseid vähemuste ja/või mittekodanike gruppe ning vähemuste emamaa valitsusinstituutseid. Üldse ei esine tegelastena vähemuste ja/või mittekodanike huviseid esindavad erakonnad, mis nende erakondade ühiskondlikku positsioonitust arvestades ei olegi imestavapanev.

Etnilise enamuse puhul on tegelaseks enamasti Eesti erinevad valitsusinstituutseid, kes vähemuste ja kodakondsusteemaga kokku puutuvad, antud teemas võimu ja pädevust omavad. Seetõttu on täiesti mõistetav valitsusinstituutseid niivõrd laialdane kujutamine tegelastena. Üllatavalt on tegelaseks palju ka etnilise enamuse mittegrupeerunud üldsus, üldistamine antud teemal on ju suhteliselt keeruline.

Märkimisväärselt vähem on tegelasteks konkreetseid enamust esindavad indiviidid või grupid, erakonnad ei esine tegelastena üldse.

Tabel 3. Vähemuste ja enamuse esindatus tekstiühikutes Postimehes ja Eesti Päevalehes

Objekt	vähemus/mittekodanikud	etniline enamus	kokku
konkreetne indiviid	25	6	31
konkreetne grupp	13	3	16
mittegrupeerunud üldine	29	19	48
Erakond	0	0	0
valitsusinstituatsioon	15 (emamaa)	30	45
Kokku	82	58	140

4.1.4. Analüüs tekstiühiku argumendi autori alusel

Argumendi autorsuse suhtes domineerisid Postimehes kõige enam etnilise enamuse ehk eestlaste erinevad esindajad. Üldiselt võttes olid etnilise enamuse esindajad argumendi autoriks 29-l korral, vähemuste ja/või mittekodanike esindajad 14-l korral ning ajakirjanik ise vaid üheksal korral. Etnilise koosluse kõrvale jättes näeme, et kõigist teistest gruppidest pea poole võrra rohkem sõna said argumentide esitajana valitsusinstituatsioonid, seda peamiselt enamuse valitsusinstituatsioonide hulgast. Tabel 3 illustreerib enamuse ja vähemuste vahekorda argumendi esitajatena.

Tabel 4. Vähemused ja enamus argumendi esitajana Postimehes

argumendi autor	vähemus/mittekodanikud	enamus	kokku
Indiviid	5	5	10
Grupp	3	3	6
Üldsus	0	0	0
Erakond	0	4	4
valitsusinstituatsioon	6 (emamaa)	17	23
Ajakirjanik	-	9	9
Kokku	14	38	52

Nagu tabelist 4 ilmneb, domineerisid lisaks valitsusinstituutsioonidele argumenti esitajatenä pigem konkreetseid indiviidid ja grupid, mitte üldsuse esindajad. Samas on see mõistetav, kuna avalikkuse müütide põhjal ei ole sobiv teha ajakirjandust. Argumente esitasid erakonnad neljal korral, sealjuures oli kõigil juhtudel tegemist etnilist enamust esindavate erakondadega ning vägagi üllatavalt ei esitanud argumente probleemi keskmes olevate vähemusi ja/või mittekodanikke esindavad erakonnad ei Eestis ega nende ajaloolisel kodumaal.

Eesti Päevalehes on argumentide esitajad tunduvalt rohkem polariseerunud. Lisaks ajakirjanikule esineb argumenteerijana veel vaid kaht liiki enamuse ja vähemuse ja/või mittekodanike esindajaid: konkreetseid indiviidid (kokku 11) ning valitsusinstituutsioonid (kokku 13). Sealjuures on indiviididest argumenteerijad üllatavalt mitte vähemuste ja/või mittekodanike seast (2), vaid just etnilise enamuse esindajad (9). Eesti valitsusinstituutsioonide märkimisväärselt suurem roll vähemuste emamaa rollist argumenteerimises on loomulikult mõistetav.

Tabel 5. Vähemused ja enamus argumenti esitajana Eesti Päevalehes

argumenti autor	vähemus/mittekodanikud	enamus	kokku
Indiviid	2	9	11
Grupp	0	0	0
Üldsus	0	0	0
Erakond	0	0	0
valitsusinstituutsioon	2 (emamaa)	11	13
Ajakirjanik	-	6	6
Kokku	4	26	30

Üldine pilt argumenti esitajate suhtes Postimehe ja Eesti Päevalehe kokkuvõttes langebki enamuste esindajate kasuks. Sealjuures on olulised vaekausi kallutajad Eesti valitsusinstituutsioonid ning ajakirjanik ise. Ka vähemuste poolt räägivad kõige enam vähemuste emamaa valitsusinstituutsioonid. Üldiselt ongi mõlemal poolel peamised argumenteerijad konkreetseid indiviidid ning erinevad valitsusinstituutsioonid. Kokkuvõtvat esitab pildi tabel 6 järgmisel lehel.

Tabel 6. Vähemused ja enamus argumendi esitajana Postimehes ja Eesti Päevalehes

argumendi autor	vähemus/mittekodanikud	enamus	kokku
Indiviid	7	14	21
Grupp	3	3	6
Üldsus	0	0	0
Erakond	0	4	4
valitsusinstituatsioon	8 (emamaa)	28	36
Ajakirjanik	-	15	15
Kokku	18	55	73

4.2. Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Tekstidest ilmneb, et argumendid ja hinnangud vähemuste kodakondsusküsimusele on suhteliselt ettearvatavad. Levinud on kohatine negativism vähemuste kodakondsuse taotlemise soovi suhtes – artiklites kujutatud etnilise enamuse esindajad ei suhtu tolerantset ei vähemuste esindajatesse ega nende soovi ametlikuks kodanikuks saada, artiklites kujutatud vähemuste esindajate seas esineb kohati umbusku kodakondsuse vajalikkuse ja saamise võimaluste suhtes. Samas näitavad Eesti asjakohased valitsusinstituatsioonid reeglina üles initsiatiivi ja tolerantstust vähemuste integreerimiseks ja kodakondsuse tagamiseks.

Järgnevalt on välja toodud kvalitatiivsest tekstianalüüsist ilmnenu põhilised argumendid.

4.2.1. Etnilise enamuse põhiargumentatsioon ja hinnangud

Eelkõige just arvamused tuli tugevalt välja artiklites kujutatud etnilise enamuse esindajate arvamus, et vähemused ja mittekodanikud on loomult halvad ja ebaausad, kuna jäävad vahele pettuste ja kuritegevusega ning loovad oma tegevusega Eestile halva maine. Iga isiku puhul kaalutakse avalikult üle tema õigus kodakondsusele.

“Paraolümpiamängudel mannetult esinenud jõutõstja Aleksandr Koroljov suutis ometi nii endale kui kogu Maarjamaale kuhjaga kurja kuulsust tuua – «eestlase» vahelejäämise dopinguga märkis eile ära enamik välislehti. ... Eesti kodakondsuse andis valitsus Koroljovile eritingimustel tänavu juunikuus.” (Kees 2004).

Artiklite kohaselt annab vähemuste esindajate laiskusest tunnistust fakt, et nad ei soovi ega suuda ära õppida riigikeelt. Tekstiühikutes kujutatud etnilise enamuse esindajad järeldavad sellest, et vähemused ei austa kultuuri ja riiki, kus elavad, ning sellega seatakse taaskord kahtluse alla vähemuste õigus kodakondsusele, isegi juhul, kui see mõnel konkreetsel vähemuse esindajal juba olemas on. Oma argumendi tõestamiseks kasutatakse negatiivseid kommentaare.

“Dimitri Klenski ei tohi Tallinna volikogu kõnepuldis vene keeles kõnet pidada ja Narva linnavolikogu peab eesti keeles töötama, aga Aleksei Budõlin võib kuskilt medaliga tagasi tulles intervjuusid anda vene keeles ja ometi tunneme me uhkust, kui mehel sinimustvalge ümber õlgade on.” (Roonemaa 2004)

Nii eelmine kui järgmine tsitaat tõendavad, et negatiivne suhtumine vähemustesse on etnilise enamuse esindajate puhul märgatavalt segunenud eneseirooniaga. Artiklites kujutatud eestlased ilmutavad oma sõnavõttudes sarkasmi Eesti riigi kodakondsus- ja vähemuspoliitika suhtes, samuti eestlaste suhtes mikrotasandil. Eriti ilmneb antud nähtus tippspordis, kus toetatakse ja elatakse kaasa Eesti riiki esindavatele vähemuste esindajatele, kes tihti eesti keeltki ei valda.

“Eesti esinemine Ateena olümpiamängudel näitas meie riigi-idee silmakirjalikkust ja jõuetust. Suur osa Eestit esindanud sportlastest ei osanud üldse eesti keelt. ... Sport on üks väheseid – kui mitte ainus – mittekriminaalne valdkond, milles eesti keele mitteoskaja võib Eestis edu saavutada. Isegi kodakondsus tuleb automaatselt kätte – muidu ju Eestit esindada ei saa. ... Põhimõtteliselt on see ülimalt teretulnud protsess, sest iga hing, mis narkomaaniast, kuritegevusest, prostitutsioonist või prügikastlusest päästetud, tuleb ühiskonnale kasuks.” (Mäkra 2004).

Artiklite sisust ilmneb, et kujutatud etnilise enamuse esindajaid kannustab hirm oma ühiskondliku liidripositsiooni kaotamise ees vähemustele. Hirm tuleneb reaalsest väljavaatest ajude äravoolu ja väheneva rahvaarvu tulemusel eesti meele ja keele

taandumise ees, mis põhjustaks eestlastele identiteedi kaotuse ja vähemuste esindajate positsiooni tõusu ja mõju suurenemise. Kohati on tunda püüet säilitada oma identiteet iga hinna eest, tõstes end sotsiaalsel tasandil vähemustest kõrgemale.

“Klenski asemel võiks puldis olla ka keegi teine, aga Budõlini asemel medalit meile keegi teine niisama lihtsalt ei tooks. Ühel hetkel muutub meie nõudlus heade arstide ja muude spetsialistide järele niivõrd suureks, et me lihtsalt oleme sunnitud tegema neile suuri järeleandmisi, peaasi, et nad siia tuleks. Welcome to Estonia, doktor Hell ja resident Evil.”, “Kui mitte millegi muuga, siis eesti keelega suudame siin 44 000 ruutkilomeetri peal näidata, kes selle maalapi valitseja on.” (Roonemaa 2004).

Tekstiühikute kohaselt teevad etnilise enamuse esindajad vähemuste kohta üldistusi ning kujutavad neid isiksuselt halbade, laiskade ja kriminaalsete isikutena, kel puudub austus Eesti riigi, keele ja kultuuri vastu. Etniline enamus ilmutab vähemuste vastu sallimatust ka siis, kui vähemused esindavad Eestit riiklikul tasandil, näiteks tippspordis. Tõenäoliselt on selline suhtumine tingitud hirmust kaotada oma sotsiaalne ja ühiskondlik positsioon, samuti hirmust kultuuride segunemise ja oma identiteedi kaotamise ees.

Sisuanalüüsist ilmneb, et Eesti valitsusinstituutsioonid ilmutavad kodakondsusküsimuste ja vähemuste suhtes suhteliselt suurt liberaalsust ja sallivust. Erinevad asjakohased instituutsioonid väljendavad positiivsust oma tegudes, näiteks haridus- ja teadusminister töötas välja seaduseelnõud, mille abil lihtsustada noortel kodakondsuse saamist,

“... seaduseelnõu, mille vastuvõtmise korral saaks lihtsamalt Eesti kodanikuks need muulased, kes lõpetavad põhikooli. seadusemuudatus kindlasti noorte kodakondsusest inimeste huvi kodakondsuse saamise vastu.” (Ojakivi 2004).

Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus ilmutas initsiatiivi märkimisväärselt kergendada kodakondsuseksamiteks valmistumise protsessi ja eksami sooritamist.

“Riikliku eksami- ja kvalifikatsioonikeskuse üldosakonna juhataja Andres Ääremaa sõnul piisab kümnest Eesti kodakondsusest huvitatud õpilasest, et keskuse töötajad

sõidaksid nende juurde kooli nii konsultatsioonide kui eksamite jaoks, kindlustades õpilased ka kõigi eksamiks vajalike materjalidega.” (Aasmäe 2004).

Ilmneb, et situatsioon etnilise enamuse esindajate suhtumises vähemuste esindajatesse on kahene – artiklites kujutatud eestlaste esindajad ilmutasid individuaalsel baasil vähemustesse negatiivset suhtumist, samas kui riigiinstitutsioonid väljendasid vähemuste suhtes tolerantsust ja progressiivsust. Viimane nähtus võib olla küll seotud ametliku integratsioonipoliitikaga, ent siiski ilmutasid institutsioonid artiklite põhjal ka omaalgatuslikku initsiatiivi konkreetse asutuse pädevusvaldkondades integratsiooni ja kodakondsusküsimuste edendamiseks.

4.2.2. Vähemuste põhiargumentatsioon ja hinnangud

Analüüsitud tekstiühikutes esitasid vähemuste esindajad oma argumendi, et eestlaste suhtumine nendesse on väga külm ja negatiivne, seda isegi igapäevases kommunikatsioonis.

“Pavel räägib, et lähed poodi, müüja räägib sinuga soome, saksa, prantsuse keeles, aga mitte vene keeles. Ilja-2 täpsustab, et kui müüja tahab su raha, siis ta räägib vene keeles küll. Aga kui ta on lihtsalt Stockmanni vms müüja, siis tal on ükskõik ja sõimab su võib-olla veel vene keele eest eesti keeles läbi.” (Valner 2004).

Kujutatud vähemuste esindajate kinnitusel on nende diskrimineerimine ühiskonnas väga laialdaselt levinud, kuigi enamuse esindajad ise ei pruugi seda märgata, kuna ei oma vähemustega sotsiaalset sidet. Kõlama jääb arvamus, et vähemustesse suhtutakse põhjendamatu umbusuga, mis muudab keeruliseks gruppidevahelised suhted ja pingestab ühiskonda.

““Sina [eestlane] muidugi selliste asjadega kokku ei puutu,” tulistab Olga. “Aga vene kogukonnale on see igapäevane reaalsus.” (Valner 2004).

Tekstiühikutes kurdavad vähemuste ja/või mittekodanike esindajad, et neisse suhtutakse Eestis kui teisejärgulistesse ja lausa alamarassilistesse inimestesse, seda hoolimata ka nende heast eesti keele oskusest ja viisakast välimusest-käitumisest.

“Neljakümnendates aastates, puhtalt eesti keelt kõnelev Gennadi on asutuses [Kodakondsus- ja Migratsiooniametis] regulaarne külaline, sest ta sugulased elavad Venemaal ja ta soovib neid külla kutsuda. Iga kord saab talle osaks väga ebameeldiv kogemus. “Olen korduvalt üritanud ka ülemustega rääkida, sest ametnikud käituvad sinuga siin nagu alamrassi esindajaga. Suhtumine on ikka äärmiselt ebameeldiv. Eestlased peaksid ise siin ära käima, siis saaksid aru,” arvas ta.” (Askur 2004).

Huvitav fenomen on siinkohal mitte-venekeelsete vähemuste esindajate positsioon Eesti ühiskonnas – kuigi Eesti (venekeelsete) vähemuste kodakondsusküsimust analüüsiva alapeatüki 2.1.2 alusel võiks eeldada, et diskrimineeritakse vaid venekeelseid isikud, siis tekstiühikute kvantitatiivanalüüsi alusel ilmneb, et eksisteerib umbusk ja mittesooziv käitumine ka teiste vähemuste esindajate suhtes. Antud juhul sattus diskrimineerimise ohvriks eesti kodanikuga abiellunud mosambiiklane, kes Eestisse elamisluba soovis. Kuna reeglina valitsusinstitutionid taolised palved rahuldavad, lõi meedia alatoon, et elamisluba jäeti rahuldamata mehe rassilise kuuluvuse tõttu.

“Mosambiigis koos vabatahtlikena aidiennetustööd teinud Katrin Leemet (27) ja mosambiiklane John Cardoso Charles (28) lootsid Eestisse tulla detsembris, kui ootamatult selgus, et mehele viisat ei anta. “Öeldi, et pole kindlustunnet, et John ei jää Eestisse illegaalina elama,” ütles Leemet.” (Laev 2004).

Artiklites sõna saanud vähemuste esindajad kinnitavad, et hoolimata diskrimineerimisest eestlaste poolt, on Eestis siiski teatud tingimustel võimalik suhteliselt edukalt toime tulla, ent selleks on vajalik omada Eesti kodakondsust. Kodakondsus küll ei garanteeri, et annab stardipositsiooni hea hariduse ja töökoha saamiseks, mis muidu ei pruugi võimalikuks osutuda. Samuti on vähemuste esindajad teadlikud, et kodakondsusega kaasnevad mitmed vajalikud õigused ja privileegid.

“”Need lapsed soovivad Eestimaal edasi elada,” põhjendas [Kohtla-Järve Tammiku] gümnaasiumi direktor Valentina Kutuzova. “Eesti kodanikena on neil lihtsam tööd leida ja reisida, mõned soovivad teenida Eesti sõjaväes.”” (Aasmäe 2004).

Sisuanalüüsis avaldub, et tegelikult vähemuste esindajad eelistaksidki pigem Eestis elada. Ilmneb, et vähemuste esindajad soovivad ühiskonda täielikult integreeruda, ent peidavad oma soovi tõenäoliselt hirmus eestlaste oodatava vastuseisu tõttu ning eelistavad seetõttu end näidata välismaale minekut kaalumas.

“Paljud ütlevad, et miks siia jääda, kui Eesti passi peab ootama poolteist aastat. Paljude puhul näib see läändekippumine poosina, sest samal ajal räägivad nad, kuidas tahaksid Eesti passi, kuidas tahaksid eestlastega tutvuda jne.” (Valner 2004).

2004. aasta mais ehk käesoleva töö keskmes oleva vaatlusperioodi keskpaigas saadud Eesti uudne staatus Euroopa Liidu liikmesriigina on oluline argument Eesti kodakondsuse taotlemise kasuks vähemuste ja/või mittekodanike endi, ajakirjanike, analüütikute ja ka valitsusinstitutionide poolt vaadatuna.

“Lätis on viimase paari kuuga kahekordistunud kodakondsust taotlevate inimeste arv. See tähendab, et nad on nõus saama mitte ainult lätlasteks, vaid eurooplasteks. ... Ja kuna riik on jõudnud EL-i tasemele, saab nii Eesti kui ka Läti kodakondsus rohkem atraktiivseks.” (Ilisson 2004).

Kodakondsus on võti suuremate õiguste saamiseks Eestis ja Euroopas. Tundub, et analüüsitud tekstiühikutes kujutatud vähemuste esindajad näevad Euroopa Liitu heroilise tegelasena, kes parandab Eesti kodakondsuspoliitikat, tõhustab integratsiooniprotsessi toimumist ja tõstab vähemuste ühiskondlikku positsiooni Eestis. Tõenäoliselt oodatakse Eesti ja ühtlasi Euroopa Liidu kodakondsuselt laiemat reisimis-, õppimis- ja töövõimalusi.

“Lasnamäel, tavalises vene koolis, lõpuklassis, kus õpilased kritiseerivad valusalt eestlaste suhtumist venelastesse, ei kosta ühtegi häält Euroopa Liidu vastu. Mõned kardavad, kuidas nad vanemate juurest ära kolides hakkama saavad, aga Euroopa Liidult ootavad vene noored Eesti ülbete ametnike taltsutamist, piiride avamist ja kergemat kodakondsuspoliitikat.” (Valner 2004).

Samas jätkab Euroopa Liiduga liitumine eelpoolkirjeldatud niiöelda teise järgu staatuse temaatikat. Vähemustel on siinkohal Euroopa Liidu kodanikena küll lootus

pääseda väljaspool elukohariiki “teisejärgulisest staatusest”, ent samas teatud Liidusiseste pingete tõttu jäävad Eesti vähemused uute liikmesriikide kodanikena “teisejärguliseks” ka Euroopa Liidu sees, sedapuhku küll koos etniliste eestlastega.

“[Tööjõu vaba liikumise] piirangud süvendavad ka veendumust, et liituvate riikide inimesed on Euroopa Liidus teise järgu kodanikud.” (Bahovski 2004).

Seega esitavad vähemused tekstiühikutes kaks peamist argumenti-hinnangut. Esiteks, Eesti ühiskond diskrimineerib vähemusi; teiseks, Eesti kodakondsus tagab ühtlasi ka Euroopa Liidu kodakondsuse, millega loodetakse kaasnevat paremaid elutingimusi ja eelkõige oma ühiskondliku positsiooni paranemist.

5. Järeldused ja diskussioon

Uurides vähemuste kodakondsusküsimuse representatsiooni Postimehes ja Eesti Päevalehes 2004. aasta näitel, leidsin bakalaureusetöös vastused järgmistele uurimisküsimustele.

Milline on artiklite jaotus žanri alusel?

Tulemused olid tekstiühikute žanri alusel ootuspärased. Üle poole kõigist artiklitest moodustasid uudislood, mis on selgitatav teema päevakohasusega ja selle pideva luubi all hoidmisega; poole vähem oli avaldatud arvamusküsimusi, mis näitab samas ka ilmekalt antud teema tähtsust ühiskonnas.

Kellest debatis räägitakse? Milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal?

Üllatavalt ei olegi vähemuste esindajad debati objektina märkimisväärselt suures ülekaalus, kuigi teemat arvestades see võiks nii olla. Selle asemel olid tekstiühikute tegelasteks vähemuste ja/või mittekodanike esindajad vaid napilt rohkematel kordadel kui erinevad etnilise enamuse esindajad. Antud tendentsi saab siiski selgitada vaadeldud kanalite sihtgruppide ja nende huvidega (etnilise enamuse esindajad).

Üksikute gruppide kujutati artiklites kõige enam mittegrupeerunud üldist vähemust ja/või mittekodanikke, samuti räägiti palju teatud konkreetsest vähemuse ja/või mittekodanike esindajatest. Ilmselt oli päevalehtedele oluline kujutada vähemusi läbi üldise prisma kui olukorra illustreerimiseks ja konkretiseerimiseks tuua ka näiteid individuaalsete põhjal. Vähemuste suurt kajastatust debati objektina tasakaalustasid etnilise enamuse poolelt Eesti valitsusinstitutionide ja mittegrupeerunud üldsuse tegelaskujud.

Kes on argumendi autor?

Argumendi autorsuse suhtes domineerisid kaugelt kõige enam etnilise enamuse ehk eestlaste erinevad esindajad. Etnilise koosluse kõrvale jättes said argumentide esitajana valitsusinstitutionid kõigist teistest gruppidest sõna peaaegu kaks korda rohkem, kusjuures grupisiseselt Eesti valitsusinstitutionid rohkem kui vähemuste emamaa valitsusinstitutionid. Lisaks domineerisid argumendi esitajatena pigem

konkreetsed indiviivid ja grupid, mitte grupeerumata üldsuse esindajad Argumente esitasid erakonnad neljal korral, sealjuures oli kõigil juhtudel tegemist etnilist enamust esindavate erakondadega ning vägagi üllatavalt ei esitanud argumente probleemi keskmes olevate vähemusi ja/või mittekodanikke esindavad erakonnad ei Eestis ega nende ajaloolisel kodumaal.

Milline on debati toon?

Ligikaudu iga teine 2004. aastal Postimehes või Eesti Päevalehes ilmunud artikkel andis vähemustele ja nende soovile kodanikuks saada negatiivse või pigem negatiivse hinnangu. Kajastati enamasti üksikjuhtumeid. Pooled ilmunud artiklitest olid hinnangult neutraalsed, tasakaalustatud ja väike osa ka vähemustele ja nende soovile kodakondsust taotleda positiivset hinnangut andvad. Seega domineeris vähemuste kodakondsusküsimuse käsitleluses pigem negatiivne tonaalsus.

Milline on suhtumine vähemuste esindajatesse? Milline on suhtumine vähemuste esindajate soovi kodanikuks saada?

Artiklites kujutatud etnilise enamuse esindajad arvavad, et vähemused ja mittekodanikud on loomult halvad ja ebaausad, kuna jäävad vahele pettuste ja kuritegevusega ning loovad oma tegevusega Eestile halva maine. Iga isiku puhul kaalutakse avalikult üle tema õigus kodakondsusele. Vähemuste laiskusest annab tunnistust fakt, et nad ei soovi ega suuda ära õppida riigikeelt, mis ühtlasi tähendab ka, et vähemused ei austa eesti kultuuri ja Eesti riiki.

Vähemuste ja/või mittekodanike esindajad kurdavad artiklites, et neisse suhtutakse Eestis kui teisejärgulistesse ja lausa alamarassilistesse inimestesse, seda hoolimata ka nende heast eesti keele oskusest ja viisakast välimusest-käitumisest. Vähemused kaebavad, et eestlaste suhtumine nendesse jätab soovida isegi igapäevases lihtsas kommunikatsioonis ning et vähemuste diskrimineerimine ühiskonnas väga laialdaselt levinud.

Tekstiühikutes esinevad vähemuste esindajad kinnitavad, et edukaks eluks Eestis on vajalik omada Eesti kodakondsust. Kodakondsus küll ei garanteeri, ent annab stardipositsiooni hea hariduse ja töökoha saamiseks, mis muidu ei pruugi võimalikuks osutuda. Samuti on vähemused teadlikud, et kodakondsusega kaasnevad mitmed

vajalikud õigused ja privileegid, sealhulgas on väga oluline ka Eesti kodakondsusega kaasnev Euroopa Liidu kodakondsus.

Eesti valitsusinstituutsioonid ilmutavad kodakondsusküsimuste ja vähemuste suhtes suhteliselt suurt liberaalsust ja sallivust. Erinevad asjakohased instituutsioonid väljendavad positiivsust ja progressiivsust oma tegudes.

Mis on olnud loo kirjutamise ajendiks?

Loo kirjutamise ajend sõltub suuresti kirjutise žanrist. Uudislugude puhul on ajendiks olnud reeglina konkreetne sündmus, olemuslugusid ajendab probleemi sisu uurimine. Kvalitatiivanalüüsist ilmnes, et reeglina olid artiklid ajendatud vähemuste ja kodakondsusküsimuse sisust, ka uudislood uurisid muuhulgas probleemi ka hinnangutest ja väärtustest lähtudes.

Üldiselt võib öelda, et vähemuste ja kodakondsusküsimust käsitleb meedia suhteliselt palju ja intensiivse sisuga. Edastatakse nii lakoonilisi uudisteateid küsimuse praktilist poolt puudutavates asjaoludes kui analüüsitakse põhjalikult probleemi, sama kinnitavad Balti Ajakirjandusuurijate Assotsiatsiooni läbi viidud meediamonitooringu tulemused. Siiski on selge, et vähemalt meedia alusel läbiviidud analüüsi tulemusel on Eesti ühiskonnas vähemused jätkuvalt diskrimineeritud ja suhteliselt madala sotsiaalse staatusega.

Kuigi eestikeelses meedias saavad vähemused sõna etnilise enamusega ligikaudu võrdselt, domineerib emotsionaalselt siiski pigem etnilise enamuse esindajate negatiivne hinnang vähemuste ja kodakondsusega seonduvatele küsimustele. Käsitletakse probleemsemaid üksikjuhtumeid, mille subjektiks on reeglina indiviidid, mitte kollektiivseid huve representeerivad rühmad või instituutsioonid. Seega representeerib meedia vähemusi kui üldjuhul probleemsete üksikindiviidide kogumit.

Käesolev teema vähemustest ja nende kodakondsusküsimusest on Eestis ühiskondlikult vägagi valus probleem, ent meedias kajastatakse seda suhteliselt vähe ning ühekülgsest. Kuigi meedia on üle saamas endise okupeeritu mentaliteedist, võib siiski mõnikord otseselt, mõnikord ridade vahelt eristada “meie-nemad” diskursust.

Seetõttu polnud ka üllatav, et negatiivne suhtumine vähemuste ja kodakondsuse teemasse oli bakalaureusetöös analüüsitud tekstiühikute põhjal ülekaalus.

Samas on ilmne, et probleem on tõsine. Euroopa mastaabis on ääretult tavatu, et riigis moodustavad kodakondsusetud isikud tervelt 11% rahvastikust. On ilmne, et selline suur arv kodakondsusetuid isikuid mõjutab suuresti riigi sise- ja välispoliitilist ning sotsiaalset seisundit, ohtlik on antud olukord ka demokraatia seisundile, mis postkommunistlikus Eestis veel väga tugevate traditsioonidega pole. Paratamatult mõjutab kodakondsus või selle puudumine antud olukorras indiviidi poliitilisi ja isikuõigusi, see on aga demokraatlikus ühiskonnas taunitav.

Tõenäoliselt tuleks olukorra lahendamiseks kasutada Kymlicka ja Milleri analüüsitud diferentseeritud kodakondsust. Vähemusgruppidele tuleks tagada eritingimused Eestis elamiseks ja ühiskonda integreerumiseks, kuna just eritingimused loovad vähemustele võrdsed võimalused etniliste eestlastega.

Euroopa Liit on vähemuste jaoks sisuliselt Eesti kodakondsuse positiivne sisu. Seega tuleb arvestada põhjuseid, mille alusel vähemused Eesti ühiskonda integreeruvad – liikumisvabadus Euroopas, mis hõlmab ka õppimis- ja töövõimalusi ning on seetõttu vähemustele meeldiv alternatiiv elamisele Eestis eestlaste seas, kes integratsiooni küll avalikult soovivad, ent eeldavad, et ainult vähemused integreeruma peaksid.

Meedia peaks vähemustesse ja nende kodakondsusküsimusse omandama positiivsema suhtumise. Meediaagenda on oluline vahend avalikkuse suhtumise kujundamiseks, samuti võimaldaks soosiv meediaagenda suunata poliitilist aktiivsust integratsiooni soodustava legislatsiooni ning ühiskondliku suhtumise väljaarendamisele.

Antud juhul võivad kodakondsusetud vähemuste esindajad leida end kui nõiareringis, kus reeglina teistest vähemuste esindajatest ümbritsetuna ei ole neil võimalust ega motivatsiooni integreeruda Eesti ühiskonda, omandada riigikeel ning taotleda kodakondsus; kodakondsusetus aga ainult süvendab veelgi nende ebasoodsat olukorda.

6. Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas on meedias representeeritud vähemuste kodakondsusküsimust Eestis. Analüüs toetub ajavahemikus 1. jaanuar 2004 – 31. detsember 2004 päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht ilmunud kirjutistele. Antud perioodi on oluline analüüsida, kuna just 2004. aastal liitus Eesti Euroopa Liiduga, mis tähendab ka uut sotsiaalset ja poliitilist staatust vähemuste kodakondsusküsimusele, samuti tõusis kodakondsustaotluste arv märkimisväärselt Euroopa Liiduga liitumisega kaasnevate laienenud poliitiliste ja juriidiliste õiguste tõttu. Siiski on kodakondsuseta isikute arv tavatult kõrge, mis tekitab probleeme nii sise- ja välispoliitilisel kui sotsiaalsel tasandil.

Meedia kontentanalüüsi ja väljavalitud tekstiühikute kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades teostasin analüüsi järgmiste uurimisküsimuste alusel: mis vormis on artiklid, milline on nende žanr ja miks; kes osalevad debatis, milline on erinevate osapoolte osaluse tasakaal debatis; kes on debati keskmes, kellest debatis räägitakse, milline on debati toon; milline on suhtumine vähemuste esindajatesse, milline on suhtumine vähemuste esindajate soovi kodanikuks saada; mis on olnud loo kirjutamise ajendiks. Kvalitatiivse tekstianalüüsi alusel oli võimalik uurida, millistele argumentatsioonidele ja emotsioonidele kirjutised tuginevad.

Uurimistulemuste raames leidsin, et üle poole kõigist artiklitest moodustasid uudislood, mis on selgitatav teema päevakohasusega ja selle pideva luubi all hoidmisega; poole vähem oli avaldatud arvamusaluseid, mis näitab samas ka ilmekalt antud teema tähtsust ühiskonnas. Üllatavalt ei olnud vähemuste esindajad debati objektina märkimisväärselt suures ülekaalus, kuigi teemat arvestades see oleks võinud nii olla. Üksikute gruppidega kujutati artiklites kõige enam mittegrupeerunud üldist vähemust ja/või mittekodanikke, samuti räägiti palju teatud konkreetsest vähemuse ja/või mittekodanike esindajatest. Vähemuste suurt kajastatust debati objektina tasakaalustasid etnilise enamuse poolelt Eesti valitsusinstitutionide ja mittegrupeerunud üldsuse tegelaskujud.

Argumendi autorsuse suhtes domineerisid kaugelt kõige enam etnilise enamuse ehk eestlaste erinevad esindajad. Etnilise koosluse kõrvale jättes said argumentide

esitajana valitsusinstituutsioonid kõigist teistest gruppidest sõna peaaegu kaks korda rohkem. Lisaks domineerisid argumendi esitajatena pigem konkreetsed inividid ja grupid, mitte grupeerumata üldsuse esindajad. Ligikaudu iga teine 2004. aastal Postimehes või Eesti Päevalehes ilmunud artikkel andis vähemustele ja nende soovile kodanikuks saada negatiivse või pigem negatiivse hinnangu, enamasti kajastati üksikjuhtumeid.

Kvalitatiivsest sisuanalüüsist ilmnes, et artiklites kujutatud etnilise enamuse esindajad peavad vähemusi ja mittekodanikke loomult halbadeks ja ebaausateks, iga isiku puhul kaalutakse avalikult üle tema õigus kodakondsusele. Vähemuste laiskusest annab tunnistust fakt, et nad ei soovi ega suuda ära õppida riigikeelt, mis ühtlasi tähendab ka austuse puudumist eesti kultuuri ja Eesti riigi vastu. Eesti valitsusinstituutsioonid ilmutavad kodakondsusküsimuste ja vähemuste suhtes suhteliselt suurt liberaalsust ja sallivust. Erinevad asjakohased instituutsioonid väljendavad positiivsust oma tegudes.

Artiklis kujutatud vähemuste ja/või mittekodanike esindajad kurdavad, et neisse suhtutakse Eestis kui teisejärgulistesse ja lausa alamarassilistesse inimestesse, seda hoolimata ka nende heast eesti keele oskusest ja viisakast välimusest-käitumisest. Vähemuste esindajad kinnitavad siiski, et edukaks eluks Eestis on vajalik omada Eesti kodakondsust. Kodakondsus küll ei garanteeri, ent annab stardipositsiooni hea hariduse ja töökoha saamiseks, mis muidu ei pruugi võimalikuks osutuda. Samuti on vähemused teadlikud, et kodakondsusega kaasnevad mitmed vajalikud õigused ja privileegid, sealhulgas on väga oluline ka Eesti kodakondsusega kaasnev Euroopa Liidu kodakondsus.

Ilmnes, et loo kirjutamise ajend sõltub suuresti kirjutise žanrist. Uudislugude puhul on ajendiks olnud reeglina konkreetne sündmus, olemuslugusid ajendab probleemi sisu uurimine. Kvalitatiivanalüüsis näitas, et reeglina olid artiklid ajendatud vähemuste ja kodakondsusküsimuse sisust, ka uudislood uurisid muuhulgas probleemi ka hinnangutest ja väärtustest lähtudes.

7. Summary

The bachelor theses “Representation of the concept of citizenship of Estonian minorities in dailies Postimees and Eesti Päevaleht” is conducted on quantitative and qualitative media analysis based on articles published in the Estonian dailies Postimees and Eesti Päevaleht in the time period of January 1, 2004 to December 31, 2004. The current problem is highly topical as 153 500 people, comprising 11 per cent of the whole Estonian population, are not citizens of any country, including of Estonia. A situation of this sort is very likely to cause conflicts on the political and international arenas and also cause social unrest and distress in the country.

The work process of the current theses consisted of conducting quantitative media content analysis and qualitative content analysis of chosen text units. By analyzing the time of publishing, genre, general attitudes to the subjects of minorities and citizenship, main central figures in the articles, argument authors and motives of articles, I aimed to find answers to the following questions: what genre do the articles represent, who are part of the debate, what is the balance between different parties in the debate, who are the central figures and subjects of the debate, what are the general attitudes towards the minorities and their wish to acquire Estonian citizenship, what have been the motives behind writing the articles.

In quantitative analysis, I analyzed 69 text units, more than half of which are news in their format and a quarter opinion articles. This demonstrates the high topicality and noticeable interest and importance of the topic in the society. Attitudes are generally negative or rather negative, which can be explained by the relatively negative public opinion amongst the ethnic majority towards the minorities and their citizenship issues.

Although the subject might presume a remarkably high percentage of minority representatives in terms of central figures in the text units, it turned out not to be so. Instead, representatives of both sides – majority and minorities – were almost equally represented as characters in the articles. Most of all, text units concentrated on general non-grouped minorities, also on concrete representatives of minorities. Presumably it

is important to the dailies in their work methods to use concrete examples to illustrate the point of their articles. Of the majority, two types of majority were mostly depicted as central figures – non-grouped general ethnic majority and government institutions.

As authors of arguments, representatives of the ethnic majority dominated the scene. Leaving aside the ethnic composition of different groups, government institutions in Estonia and elsewhere stood out as authors of argument on almost half of the cases.

Qualitative analysis of ten text units underlines two main arguments. First, representatives of the ethnic majority in the articles presume that minorities are negative and dishonest in nature, as they get caught with deceit and crime on a regular basis, which creates bad image for the state of Estonia. In case of each individual their right for citizenship is questioned. Minorities are also considered to be lazy and disrespectful to the Estonian state and culture as they do not wish to or are not capable of learning the state language. Yet, government institutions express enthusiasm and support in reforms for simplifying the process of integration and acquiring citizenship.

Second, minority representatives claim that they are being constantly discriminated against and the attitude to them by the majorities is pejorative. Minorities complain that majority representatives take them as second-rate people or even lower race. That even despite their urbane looks and good knowledge of the Estonian language. Yet, minority representatives state that Estonian citizenship is vital for a good life. Citizenship does not guarantee but gives a good starting point for pursuing a good education and successful career, which otherwise might prove to be impossible. Also, minority representatives are very aware of the fact that citizenship involves lots of rights and privileges, including the European Union citizenship.

8. Kasutatud kirjandus

1. Aasmäe, A. (2004). Kooliõpilased saavad kodakondsuse lihtsamalt. Postimees, 2. märts.
2. Askur, A. (2004). Migratsiooniametis pikad sabad. Eesti Päevaleht, 12. juuli.
3. Bahovski, E. (2004). Europommid käsis-jalus. Postimees, 10. veebruar.
4. Delanty, G. (1997). Models of Citizenship: Defining European Identity and Citizenship. Citizenship Studies, Volume 1, No. 3.
5. Ilisson, A. (2004). Lätlane soovib keele mainele rohkem rõhku panna. Eesti Päevaleht, 30. aprill.
6. Kees, T. (2004). Dopingupatune Koroljov tõi Eestile kuhjaga halba kuulsust. Postimees, 28. september.
7. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Ajalugu.
<http://www.mig.ee/est/KMA/ajalugu/>. Vaadatud 10. aprillil 2005.
8. Kodakondsus- ja Migratsiooniamet, Kodakondsuse taotlemine.
http://www.mig.ee/est/eesti_kodakondsus/kodak_taotlemine/. Vaadatud 10. aprillil 2005.
9. Kõuts, R. (2004a). Kahe vastastikku reflektiivse meediaruumi teke Eestis.
Rmt.: Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003. Tartu: Balti Ajakirjandusuurijate Assotsiatsioon.
10. Kõuts, R. (2002). Integratsiooniprotsesside kajastumine Eesti trükimeedias.
Projekti Integratsiooni meediamonitooring 2002. a vahearuanne.
<http://www.meis.ee/files/failid/i19smeediamonitooring02.rtf>. Vaadatud 21. jaanuaril 2005.
11. Kõuts, R. (2004b). Social Integration in the Post-Socialist Society: The Case of Estonia. Gdansk-Berlin: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität zu Berlin.
12. Kymlicka, W. (2000). Eesti integratsioonipoliitika võrdlevas perspektiivis.
Rmt.: Laius, A. & Proos I. & Pettai I. Integratsioonimaastik – ükskõiksusest koosmeeleni. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
13. Kymlicka, W. (1996). Multicultural Citizenhip. A Liberal Theory of Minority Rights. Oxford: Clarendon Press.

14. Laev, S. (2004). Aafriklane jäi Eesti viisast ilma. Eesti Päevaleht, 27. jaanuar.
15. Miller, D. (2000). Diferentseeritud kodakondsus. Rmt.: Laius, A. & Proos I. & Pettai I. Integratsioonimaastik – ükskõiksusest koosmeeleni. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
16. Lindmäe, M. (2005). Eesti vähemuste kodakondsusküsimuse konstrueerimine päevalehes Postimees. Käsikirjaline seminaritöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool, Tartu.
17. Märka, V. (2004). Veiko Märka: Mitte Eesti, vaid "Eesti" koondis. Eesti Päevaleht, 9. september.
18. Ojakivi, M. (2004). Noortele lihtsam tee kodakondsuse saamiseks. Eesti Päevaleht, 2. juuni.
19. Pettai, V. & Hallik, K. (2002). Understanding Processes of Ethnic Control. Nations and Nationalism, 8 (4), 505-529.
20. Price, V. & Roberts, D. F. (1987). Public Opinion Processes. In Berger, C. R. & Chaffee, S. H. (eds). Handbook of Communication. Newbury Park, London & New Delhi: Sage.
21. Riigikantselei, Pressiteated. Kodakondsuseta isikute arv langes aastaga rohkem kui 11 000 inimese võrra. <http://www.riigikantselei.ee/?id=5342>. Vaadatud 12. jaanuaril 2005.
22. Roonemaa, H. (2004). Doktor Hell ja resident Evil. Postimees, 22. detsember.
23. Smooha, Sammy. (2002). Types of democracy and modes of conflict management in ethnically divided societies. Nations and Nationalism 8 (4), 423-431.
24. Tammpuu, P. (2004). Kodakondsus, identiteet ja kuuluvus: erinevad tõlgendusviisid ja nende muutumine Eesti avalikkuses. Rmt.: Integratsioonikäsitluse muutumine meediapildis: integratsiooni meediamonitooring 1999-2003. Tartu: Balti Ajakirjandusuurijate Assotsiatsioon.
25. Valner, V. (2004). Helistame teile, Ivanov. Postimees, 24. aprill.
26. Vetik, R. (2000). Mitmekultuuriline Eesti: mida me soovime? Teesid rahvusvahelisele konverentsile "Kultuuriline pluralism Eestis: poliitikad ja lahendused". Rmt.: Laius, A. & Proos I. & Pettai I. Integratsioonimaastik – ükskõiksusest koosmeeleni. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut.
27. Ühiskondlik lepe. (2003). <http://www.lepe.ee/2460>. Vaadatud: 2. aprillil 2005.

9. Lisad

Lisa 1

Lisa 1. Kodeerimisjuhend

A TEKSTIÜHIKU TUNNUSED

A0 Järjekorranumber

A1 Ajalehe nimi

A2.1 Postimees

A2.2 Eesti Päevaleht

A2 Ilumise aeg

A3 Loo pealkiri

A4 Loo tüüp

A4.1 Juhtkiri

A4.2 Uudis

A4.3 Intervjuu

A4.4 Arvamuslugu

A4.5 Lugejakiri

A4.6 Olemuslugu

A4.7 Küsitlus

A4.8 Muu

A5 Üldine toon

A1.0 Neutraalne, hinnang puudub

A4.1 Selgelt positiivne

A4.2 Pigem positiivne

A4.3 Pigem negatiivne

A4.4 Selgelt negatiivne

A4.5 Positiivne ja negatiivne tasakaalus

B TEKSTIÜHIKU TEGELANE

B1 Tegelane – vähemuste ja/või mittekodanike esindajad

B1.1 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav indiviid

B1.2 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav grupp

B1.3 mittegrupeerunud üldine vähemus ja/või mittekodanikud

B1.4 vähemust ja/või mittekodanikke esindav vähemuste erakond

B1.5 vähemuste ja/või mittekodanike ajalooline kodumaa

B2 Tegelane – etnilise enamuse (eestlaste) esindajad

B2.1 konkreetne etnilist enamust esindav indiviid

B2.2 konkreetne etnilist enamust esindav grupp

B2.3 mittegrupeerunud etniline üldine enamus

B2.4 etnilist enamust esindav erakond

B2.5 valitsusinstituutsioon

C ARGUMENDI AUTOR

C1 Argumendi autor – ajakirjanik

C2 Argumendi autor – vähemuse ja/või mittekodanike esindaja

C2.1 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav indiviid

C2.2 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav grupp

C2.3 mittegrupeerunud üldine vähemus ja/või mittekodanikud

C2.4 vähemust ja/või mittekodanikke esindav vähemuste erakond

C2.5 vähemuste ja/või mittekodanike ajalooline kodumaa instituutsiooni esindaja

C3 Argumendi autor – etnilise enamiku esindaja

C3.1 konkreetne etnilist enamust esindav indiviid

C3.2 konkreetne etnilist enamust esindav grupp

C3.3 mittegrupeerunud etniline üldine enamus

C3.4 etnilist enamust esindav erakond

C3.5 valitsusinstituutsioon

C2.4 Argumendi autor – muu

Lisa 2. Täidetud kodeerimisankeet (kvantitatiivne)

A TEKSTIÜHIKU TUNNUSED

A0 Järjekorranumber (vabatekstina)

66

A1 Ajalehe nimi

A2.1 Postimees

A2.2 Eesti Päevaleht

A2 Ilumise aeg (vabatekstina)

22.12.2004

A3 Loo pealkiri (vabatekstina)

Doktor Hell ja resident Evil

A4 Loo tüüp

A4.1 Juhtkiri

A4.2 Uudis

A4.3 Intervjuu

A4.4 Arvamuslugu

A4.5 Lugejakiri

A4.6 Olemuslugu

A4.7 Küsitlus

A4.8 Muu

A5 Üldine toon

A1.0 Neutraalne, hinnang puudub

A4.1 Selgelt positiivne

A4.2 Pigem positiivne

A4.3 Pigem negatiivne

A4.4 Selgelt negatiivne

A4.5 Positiivne ja negatiivne tasakaalus

B TEKSTIÜHIKU TEGELANE

B1 Tegelane – vähemuste ja/või mittekodanike esindajad

B1.1 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav indiviid

B1.2 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav grupp

B1.3 mittegrupeerunud üldine vähemus ja/või mittekodanikud

B1.4 vähemust ja/või mittekodanikke esindav vähemuste erakond

B1.5 vähemuste ja/või mittekodanike ajalooline kodumaa

B2 Tegelane – etnilise enamuse (eestlaste) esindajad

B2.1 konkreetne etnilist enamust esindav indiviid

B2.2 konkreetne etnilist enamust esindav grupp

B2.3 mittegrupeerunud etniline üldine enamus

B2.4 etnilist enamust esindav erakond

B2.5 valitsusinstituutsioon

C ARGUMENDI AUTOR

C1 Argumendi autor – ajakirjanik

C2 Argumendi autor – vähemuse ja/või mittekodanike esindaja

C2.1 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav indiviid

C2.2 konkreetne vähemust ja/või mittekodanikke esindav grupp

C2.3 mittegrupeerunud üldine vähemus ja/või mittekodanikud

C2.4 vähemust ja/või mittekodanikke esindav vähemuste erakond

C2.5 vähemuste ja/või mittekodanike ajalooline kodumaa instituutsiooni esindaja

C3 Argumendi autor – etnilise enamiku esindaja

C3.1 konkreetne etnilist enamust esindav indiviid

C3.2 konkreetne etnilist enamust esindav grupp

C3.3 mittegrupeerunud etniline üldine enamus

C3.4 etnilist enamust esindav erakond

C3.5 valitsusinstituutsioon

C2.4 Argumendi autor – muu

Lisa 3. Täidetud ankeedile vastava artikli tekst

Doktor Hell ja resident Evil

22.12.2004 00:01

Henrik Roonemaa, juhataja asetäitja

Paljude inimeste jaoks on see peaaegu omariikluse alus, et Eestis saaks oma asjad aetud eesti keeles. Kui mitte millegi muuga, siis eesti keelega suudame siin 44 000 ruutkilomeetri peal näidata, kes selle maalapi valitseja on.

Ja ometi räägime me praegu rohkem kui kunagi varem võõrtöolistest. Meil läheb neid lihtsalt vaja, sest nagu ühe Läänemaa ehitusfirma juht eelmisel nädalal ajakirjandusele ütles, jääb Eestisse vaid prügikala. See on küll liiga julm ja ülbe üldistus, ent mitmetelt elualadelt liiguvad parimad Läände. Kui meie arstid lahkuvad, peab keegi asemele tulema. Näiteks doktor Hell ja resident Evil. Või minupärast doktor Aibolit. Võõralt maalt ja võõraste kommetega. Ning võõra keelega.

Dimitri Klenski ei tohi Tallinna volikogu kõnepuldis vene keeles kõnet pidada ja Narva linnavolikogu peab eesti keeles töötama, aga Aleksei Budõlin võib kuskilt medaliga tagasi tulles intervjuusid anda vene keeles ja ometi tunneme me uhkust, kui mehel sinimustvalge ümber õlgade on. Kõik on suhteline, ütleks Albert Einstein, aga juba ammu enne teda oli mees nimega Adam Smith selle paradoksi piirjooni hakanud visandama. Praeguseks ajaks tunneme me kuulsa majandusteadlase Smithi mõtteid nõudluse ja pakkumise vahekorra teooriana.

Klenski asemel võiks puldis olla ka keegi teine, aga Budõlini asemel medalit meile keegi teine niisama lihtsalt ei tooks. Ühel hetkel muutub meie nõudlus heade arstide ja muude spetsialistide järele niivõrd suureks, et me lihtsalt oleme sunnitud tegema neile suuri järeleandmisi, peaasi, et nad siia tuleks. Riigi poolt lihtsamad elamis- ja tööload või isegi kodakondsus, kodanike poolt valmisolek teenindajaga (olgu selleks müüja või arst) näiteks vene keeles rääkida. Jah, oma iseseisvas riigis, maksumaksja palgal

oleva spetsialistiga, aga see on reaalne perspektiiv. Kui meil on valida oma tervise ja oma keele vahel, siis kumb on nahale lähemal?

Sellega, et hea hariduse saamiseks tuleb ülikoolis kuulata tihtipeale ingliskeelseid loenguid või isegi ingliskeelseid töid kirjutada, oleme juba harjunud. Ma tean head telekaparandajat, kellega tuleb suhelda vene keeles, ja mitut väga meeldivat Eestis tegutsevat ettevõtjat, kellega tuleb äri teha soome keeles või sellest üldse loobuda. Inimesed käivad ja suhtlevad nendega nende valitud keeles, sest muud varianti ka ei ole.

Olgu, need on pigem erandid, ent ühel hetkel ei käi suhtluskeele valik enam meie oma riigis meie mängureeglite järgi. See on märk mingist algavast lahustumisprotsessist. *Welcome to Estonia*, doktor Hell ja resident Evil.

Lisa 4. Kodeerimistabel

A0	A1	A2	A3	A4	A5	B1	B2	C1	C2	C3	C4
1	2	27.01.2004	Aafriklane jäi Eesti viisast ilma	2	3	1	1,5			1	
2	2	28.01.2004	Viisata jäänud abielupaar viivitab kohtusseminekuga	2	4	1	1,5			1,5	
3	2	30.01.2004	Eurolüütu astumine toob kaasa sisserände hoogustumise	2	3	1,3	5			5	
4	2	31.01.2004	Harku väljasaatmiskeskus loob kohti juurde	2	0	2	5			5	
5	1	31.01.2004	Moskva pressis Brüsselilt Baltimaade arvel lisaboonuseid	4	4	5	5	1			
6	1	06.02.2004	Eesti rahvuslik huvi Euroopas	4	5	3	3,5		5		
7	1	10.02.2004	Europommid käsis-jalus	4	3	3	3	1			
8	2	12.02.2004	Soome andis viisata aafriklasele elamisloa	2	3	1	1			1,5	
9	1	14.02.2004	Kes tulevad Eestisse tööle	3	0	3				5	
10	2	28.02.2004	Eesti andis aafriklasele elamisloa	2	0	1	5	1			
11	1	28.02.2004	Venemaal on saabunud aruandmise aeg	4	3	5	5			5	
12	1	02.03.2004	Kooliõpilased saavad kodakondsuse lihtsamini	2	0	2				5	
13	1	12.03.2004	Värske raport: Eesti on EL-iga liitumiseks valmis	2	5		5			5	
14	1	19.03.2004	Siseminister süüdistab Venemaad valetamises	2	3	2			2,5		
15	2	27.03.2004	Välitstudengite eksport üllaske	2	3	1	2,5		1	5	
16	2	29.03.2004	Erusõdur ootab väljasaatmist	2	4	1		1			
17	1	29.03.2004	2800 Eesti ingerlast valib mais kultuurimavalitsuse	2	1	3			2		
18	1	30.03.2004	9. Klassi tunnistus võib edaspidi anda kodakondsuse	2	3	2				4,5	
19	2	13.04.2004	Mai toob karmi viisarežiimi	2	3	3	5	1			
20	1	14.04.2004	Kanada eestlanna sööstab mäesuuskadel olümpiale	6	1	1		1			
21	1	17.04.2004	Eesti otsituum kurjategija läheb kohtusse Venemaal	2	0	1		1			
22	1	17.04.2004	Essee: Meie ja venelased	4	5	3	3			1	
23	1	24.04.2004	Me helistame teile, Ivanov	6	4	1,2			1		
24	1	24.04.2004	Juhtkiri: Allahinnatud uusliige	1	3	5	3,5	1			
25	2	26.04.2004	Halli passiga eestimaalased püüvad massiliselt kodanikuks	2	5	2	3			5	
26	1	26.04.2004	Euroopas petetud, paariks loe	4	5	3	3,5			5	
27	1	29.04.2004	Eiki Berg: Vähemused on Eesti-Vene vahel edaspidigi	2	5	3,5				4	
28	2	30.04.2004	Lätlane soovib keele mainele senisest enam rõhku panna	3	5	3	5			5	
29	1	30.04.2004	Ukrainlanna sai sünnipäevaks kodakondsuse	6	1	1		1			
30	1	30.04.2004	Eesti kodakondsus on Ida-Virumaal nõutud kaup	2	1	3				5	
31	1	04.05.2004	Meie eestlased	4	5	3	3			1	
32	2	05.05.2004	Libapoolakana elamisloa jahil	6	0	3	1	1			
33	1	05.05.2004	Vilja Savisaar jätkab eurolüüdi sees oma võitlust	3	4	3	3,4			4	
34	2	07.05.2004	Lugejakiri: Jälle see nullvariant	5	4	3	3,5			1	
35	1	07.05.2004	Tunne Kelam: Euroopa vajab särtsakust	3	5		5			5	
36	2	12.05.2004	Elamisloa lõiv eestlasele kümme korda kallim	2	3	2	2,5			5	
37	1	12.05.2004	Elutöö preemiaga Vello Salol pole Eesti passi	2	4	1				5	
38	2	13.05.2004	Kas Džohhar Dudajevi lesele võiks anda Eesti kodakondsuse?	7	1	1				1	
39	1	14.05.2004	Parts: Venemaal pole õigust Eestist kritiseerida	2	3	5	5			5	
40	2	18.05.2004	Kaarel Tarand: Erinevad teed, üks armastus	4	2	3	3			1	
41	1	18.05.2004	Salo saab homme Partsilt passi	2	3	1	5	1			
42	2	19.05.2004	Ingvar Luhaäär: Isamaa või supermarket?	4	4	3	1,3,5			1	
43	2	31.05.2004	Sügisel alustab täisjõus migratsioonipolitsei	2	0	2	5			5	
44	2	02.06.2004	Noortele lihtsam tee kodakondsuse saamiseks	2	0	5	5			5	
45	1	05.06.2004	Föderatsioon põhiseaduse vastane	4	3		5			2	
46	1	11.06.2004	Puuduva koma lugu	4	4	3	1,3			1	

47	1	07.07.2004	OSCE arutab otsust vähemusrahvuste kohta	2	2	3,5	3		5	5	
48	2	12.07.2004	Migratsiooniametis pikad sabad	2	0	3	5		1	5	
49	1	16.07.2004	Äkki valiks oma mängu	4	3	2,3,5	3		1		
50	1	31.07.2004	Kurjategijatel tekib õigus saada Eesti kodakondsus	2	0	2				5	
51	1	13.08.2004	Valitsuskabinet lubas Stephanosele kodakondsuse	2	0	1		1			
52	1	21.08.2004	Tallinnas tuleb vangistatud kurdi kaitseks meeleavaldus	2	0	1			1	5	
53	2	04.09.2004	Juhtkiri: Kiiruga head õlut ei pruulita	1	3	3,5	5	1			
54	2	09.09.2004	Veiko Märka: "Mitte Eesti, vaid "Eesti" koondis	4	4	1,2	2,5			1	
55	1	28.09.2004	Dopingupatune Koroljov tõi Eestile kuhjaga halba kuulsust	2	4	1			1	2	
56	2	05.10.2004	Paul A. Goble: Vene surve Eestile Brüsseli kaudu	4	0	3,5	5		5		4
57	1	12.10.2004	Soovitud töökoha leidmine jääb puuduliku keeleoskuse taha	2	4	1			1	2	
58	1	18.10.2004	Provolov: venelased tunnevad end Eestis tõrjutuna	3	2	3,5	3,5		5		
59	1	04.11.2004	Preatoni eitab kohtust ülisuurt maksupettust	2	3	1				5	
60	1	10.11.2004	Kümned eestimaalased teenivad Vene armees	2	0	1,5			5		
61	2	12.11.2004	Priit Hõbemägi: Eestlaste kuritegude nimekiri	4	3	3,5	3,5	1	5		
62	1	24.11.2004	Puue lihtsustab kodakondsuse taotlemist	2	0	2				4,5	
63	1	26.11.2004	Madis Habakuk ootab võõrtöölisi	3	3	1,2,3				1	
64	1	01.12.2004	Baltlased kannatavad iganenud Vene-foobiate käes	3	4	3,5	3,5		5		
65	1	17.12.2004	Vene koolinoored kardavad, et neil ei ole Eestis tulevikku	2	3	1,3			1	5	
66	1	22.12.2004	Doktor Hell ja resident Evil	4	4	1,3	3	1			
67	1	23.12.2004	Kreml trügib endiste piiride poole	4	5	5			2		
68	2	28.12.2004	Mihkel Salu: Ksenofoobiat pole kusagil	5	3	1	3			1	
69	1	29.12.2004	Rekordarv uusi kodanikke	2	2	3				5	